

VÉSZI ENDRE

DON QUIJOTE UTOLSÓ KALANDJA

Tragikomédia három felvonásban

SZEREPLŐK:

DON QUIJOTE
ÁL-DON QUIJOTE
SANCHO PANSÁ
DULCINEA
A HERCEG
VIVALDO
LUCINDA
CERVANTES
DOLOROSA
ÉNEKMESTER
A PARASZTOK VEZÉRE
FOGADÓS
FOGADÓSNÉ
SZOLGÁK, DUENNÁK, PARASZTOK

Történik Spanyolországban, 1610 körül

... de a tobosói Dulcinea a világ hölgyeinek
eleje! feküdjem itt bár leterítve, ez igazságot
vissza nem vonom már soha; nem tehetek
másként! döfjete át lándzsátokkal, ti ezüstös
Hold-lovagok, ti álcázott borbélylegények!

Heine

E játék kezdetekor Don Quijote már túljutott képzelgéseiről és bolondos álmairól virágkorán. Az ötven évtől már jócskán eltávolodott; közeledik a hatvan felé. Külsején azonban nem sokat rontott az idő, sem a szenvedés; alakja hasonlatos a kalandjainak küszöbén álló la manchai elszegényedett nemeséhez, aki most talán éppen arra készül, hogy az irreális őrült gőzeiből a valóságos élet kemény talajára ereszkedjék.

Igazából csak halálos ágyán ért földet a lába. Egy élő ellentmondás öltött magára lovagi mezt, mikor körülötte a világ már pongyolább, polgárabb ruhákba bújt, s egy elavult becsület-ideál szólalt meg kibicsakló hangján, az özvegyek, árvák és minden elesettek patrónusaként, a rozsdás, ósdi módon, midőn e szegényeket már fejlettebb eszközökkel üldözték s tiporták el. Vele tart, mindvégig, a fegyverhordozók dísz és virága, a paraszti nép örök életrevalóságát, furfangos alkalmazkodóképességét hordozó Sancho Panza, ki a történet során nagyobbát fejlődött, mint gazdája, sőt, néhol úgy tetszik, hogy a maga vitor, földhöz tapadt realizmusával még a Bolondosra is hatással van, s mintha e két élettapasztalat szintézise adná meg a kőbor lovag életének végső tanulságát.

E színdarabot, ami a történet idejét illeti, a cervantesi mű első kötetének megjelenését követő esztendőbe helyeztem. A kalandsorozatok betetőzése már a hanyatlás korszaka, mint arról majdan, a második kötet befejező részében, Cervantes részletesen beszámol. Képzelt kaland, de Cervantes művének sugarába illesztve. Don Quijote egy országúti kalandjában elszenvedte legnagyobb vereségét: ismeretlen ellenfelének dárda földre terítette, s a torkának szegzett halál arra bírja, hogy vonuljon vissza a kalandozásból, térjen vissza falujába. Nem is a halálfélelem, inkább a lovagi becsület kényszere, ez az egyetlen fegyelmező erő Don Quijote életében; - ez szorítja visszavonulásra, ez fogadtatja el vele az Ismeretlen, egy álca mögé bújt falujabeli józan parancsát.

Útnak indul hát Sanchóval haza felé. Sancho sem a régi, gömbölyű, vitor fegyverhordozó már, ő is megkeseredett, bölcsőbbé lett, filozófusi hajlandóságú. S most, mikor már a Lovag nem kísérti a kalandot, mikor a szegény s a vállalt kötelesség elapasztja benne a büszke kihívást, útonállók támadják meg éjnek idején, s egy szusznyi étellel keszeg porhüvelyében, Sancho szürkéjére pányvázva kerül egy vendégfogadó léccel, cölöppel bezárt, éjszakai kapuja elé.

Itt kezdődik hát az utolsó kaland.

ELSŐ FELVONÁS

ELSŐ KÉP

Történik a Piros Mantilla útmenti fogadó udvarán. Kevés hija a hajnalnak.

A szín olyan udvart mutat, melyet magas kőfal vesz körül. Jobboldalt látni a fogadó épületének egy részét; a boltíves hajlatú, földött tornácot, s baloldalt egy fészert, melynek teteje szénapadlás, nekitámasztott létrával.

A nyárutói enyhe éjszaka úgy engedi, hogy a fogadó kamráiból kiszorult szállóvendégek az udvaron, a csillagos ég alatt vessék meg ágyukat. Szanaszét emberek alusznak, szénán, mindenféle cókókán. Ezek a vendégek persze amolyan alsórendűek: öszvérhajcsárok, pásztorok, koldusok, tekerők - ki-ki a maga csomójában.

A háttér közepütt a kerítést s a széles, kocsibejárónak szolgáló léckaput mutatja. A kerítés és a kapu fölött ezüstkéken derengő dombvidék. Onnan lelátni a fogadóra s az udvarra. Az udvar zsúfoltságát szaporítja egy szénaboglya, melyben tyúkok fészkelnek éjszakára, két ágasfa, tele cserépköcsögekkel s egy nagy szekér.

Mikor a függöny fölmege, az emberek javában alszanak. Egyik-másik vendég fölhortyog, van, aki forgolódik, motyog álmában. A kerítésen túl, a dombon, feltűnik Sancho húsos alakja; óvatosan vezeti szamarát, azon keresztbe fektetve, akár egy hasáb fa, az eszméletlen lovag. Mögöttük kocog a paripa, Rocinante, teher nélkül. Leereszkedik az útra, a kerítés eltakarja őket, s egyszerre a házat dörömbölés veri fel. Az emberek odabenn is, kívül is, ájult nehézséggel tápázkodnak. Előcsoszog a fogadás, éjszakai, pongyola öltözetben, kezében gyertyával. Mögötte hálóingben, vállára omlott hajjal, az ijedten nyögdecslő fogadós né. Közben a dörömbölés türelmetlenebb ritmust ölt.

- | | |
|-------------------------|---|
| 1. ÖSZVÉRHAJCSÁR | <i>(fölkelve)</i> Mi az ördög! Jönnek a lelkekért? |
| 2. ÖSZVÉRHAJCSÁR | Útonállók talán? Na hiszen, itt aztán kereshetik szőr között a bolhát! |
| FOGADÓS | <i>(hebegve)</i> Most nyissak-e kaput, vagy ne nyissak? Ha nyitok, abból is baj lehet, ha nem nyitok, azt is megkeserülhetem... |
| FOGADÓSNÉ | Ne nyiss! Ne nyiss, Manuel!

<i>(Többen is fölkelnek a szállóvendégek közül; mord, rongyos alakok gyülekeznek a fogadás körül. Közben a dörömbölés nem szűnik.)</i> |
| FÉLSZEMŰ VETERÁN | Csak bátran, Manuel mester! Itt vagyunk mi is. Akinek itt pogánykodni támad kedve, az Valladolidba kerül, a Feltámadás-kórházba, akkor pedig nem lesz föltámadása! |
| FOGADÓS | <i>(nyögdecslve)</i> A kereszttrudat... nem győzöm egyedül, jó uraim... <i>(Hárman is segítenek neki.)</i> Köszönöm, keresztények! <i>(Kitárul a kapu, Sanchóékat látni ott.)</i> Hát ezek? Hát visszajöttek? |

SANCHO	Üdvöz legyen, fogadós uram, csak úgy közönségesen, de szeretettel, mert mondani szokás: ha nincs ló, számár is jó, sötétben minden tehén fekete, vagyis a szükség törvényt bont meg miegymás: aki kér, annak adatik. Kérünk tehát flastromot, borogatást, tyúklevest, szállást, gyógyszert a betegnek, magot a madárnak, gyomor-nak telítőt, toroknak üdítőt...
FOGADÓS	Ha ez a félkegyelmű elkezd, reggelig nem hagyja! Hát már megint idefűjt titeket az ördög? Ti félcédulások! Nem megmondtam egyszer, az én házam nektek: <i>nincs-rajta-kapu! nincs-benne-ágy! üres-a-kamra!</i>
SANCHO	De hiszen úgy ellátták az uramat a pogányok, valami útonálló, zsvány népség, hogy nem tudom, lesz-e föltámadása!
1. ÖSZVÉRHAJCSÁR	Ez az a kövér, kinek felső része olyan, mint az alsó? Ezt dobálgattuk pokrócon, kínálgattuk Szentpéternek, csak hogy nem esett befogadása?
SANCHO	Jaj, jaj, jaj! Hagyjuk a tréfát, jó urak! Láthatnák kegyelmetek, most síri komoly ügyben járunk... Az én nagyságos jó uram aligha ül már ló hátára, szüzeket nem szabadít, meg ilyes miegymás-féléket többé nem csinál... Egy kalandos lovag, akinek nem nyílik több kaland, nem is szólva a szegény fegyverhordozóról, ki éhkoppon marad, s a végelbánás is inkább elbánás, mint kielégítés! - pedig olvashatták a rólunk szóló könyvben, hogy egyenként is, de párosan is, párunk nem akad, már ami a szívnemességet illeti, úgy gondolom.
FÉLSZEMŰ VETERÁN	Kihűl a gyomrod.
FOGADÓS	<i>(megtapogatja a számár hátára szíjazott lovagot)</i> Hát ebbe aztán mi esett? Megnyuvadt a szerencsétlen?
FOGADÓSNÉ	Halott a háznál! Őrizz Isten! Neszét veszik a lakodalmasok, akik holnapra jelezték jöttüket, s szétrebbennek, mint a fűrjek, ha látszik a vadász!
SANCHO	<i>(nyugtatóan)</i> Még megél egy darabig.
FOGADÓS	<i>(fülét a lovag mellére hajtja)</i> Ez aztán furcsán dobog, inkább kalimpál, mint dobog, úgy hallik szinte, mint a kalló-malom, midőn hibázik a kerék, vagy nincs elég nyomás - ez aztán kihagy, kifullad, ez a szív, mint a hálóba akadt hal, kiben a szabadulás dolgozik.
SANCHO	<i>(ugyancsak gazdája fölé hajol, aztán ünnepélyesen, hűségesen)</i> Nálunk, kalandos lovagoknál, így dobog általában, ilyesfajtan, azt mondhatom. Akár hév-időben, akár ha jeget repeszt a fagy, a szívünk, az ilyesformán dobog, lehet mondani. Az én gazdám szíve meg különösképp ilyen! <i>(Közvetlenül.)</i> Adjanak néki valami fekhelyet, néhány tépés gyoicsot, a lovának egy marék zabot, veder vizet - én csak megleszek körülötte, csupán a szürkémnek kérek annyi kiváltságot, mely kijár a számárnak, ha már a gazdája még nagyobb számár.
FOGADÓSNÉ	Szentséges atyám! Mint a fehérített vászon!

FOGADÓS	Na, kerüljünk beljebb. <i>(Megragadják a Lovagot. Fejénél Félszemű viszi, lábánál Sancho. Elhelyezkednének a fészerben.)</i>
FOGADÓSNE	Manuel, fáznak, csupa halpikkely a bőröm. <i>(Ásít.)</i> Tegyük el magunkat, hagyjuk őt is nyugodni. <i>(Az ég alján a derengés első jelei.)</i>
FOGADÓS	<i>(ásít)</i> Sokat ettem az <i>olla-podrigából</i> , megfeküdte a gyomrom... Vagy tán az olaj volt avas? No, jó éccakát mindenkinek!
SANCHO	<i>(miközben oldalra vezeti a szürkét és Rocinantét)</i> Jó éccakát. Bár ki tudja. Van, akinek alvás, van, kinek ébredés. Fogadós uram, talállok én ezeknek <i>(mutatja)</i> valami örtenivalót?
FOGADÓS	<i>(a tornácról)</i> Zabot. De ne lyukas marékka! <i>(Minden elcsendesedik; az emberek visszahúzódnak vackukra. Lassan, platinaezüsten világosodik. A szénaboglyában megszólal egy kakas. A kerítésen túl kirajzolódnak a dombok széltépte, csorba vonalai. A Lovag fölül.)</i>
DON QUIJOTE	Hívtál, kakas? <i>(Csönd.)</i> Sarkantyús kegyelmesség, szólítottál? <i>(Némóság. A Lovag meredten ül, halottfehéren, aztán visszakeresztek. Ekkor lép be Sancho. Lehorgasztott fejjel, sóhajtozva közeledik. Lekuporodik gazdája mellé, ingatja fejét.)</i>
SANCHO	Ki hitte volna, hogy nagyságod is észbe kap egyszer, de már a halál igájában. Isten a tanúm meg az a könyvíró, aki összeírta minket: hiába itt a számárcsikó-váltó, hiszen tudnak kegyelmetek is róla, aki tud olvasni, olvashatta., három számárcsikó üti a markom gazdám elmúlta után! Azért nem kellene meghalnia! Lehetne enyém a három csikó, ő meg élhetne magának, vígan vagy búsan, ahogy sorsa engedi. <i>(Gazdája fölé hajol.)</i> Ez már nem úgy dobog, mint a kóbor lovagok szíve. Még a mezítlábas barátoknak se hinném el, hogy megéri a reggelt! <i>(Feljajong.)</i> Mi lesz velem, tenélküled, kóbor lovagok csipkéje, dísze, árvák gyámola, asszonyok veszedelme - nagyságos uram! Ha fiad nem is volt, árvád én leszek!
SANCHO	Ébredjen fel, nagyságod! <i>(Sancho szamarának ordítása hallik az istálló felől.)</i> Ő is kegyelmedet ébresztgeti, nagyságos uram! <i>(Kakaskukorékolás.)</i>
DON QUIJOTE	<i>(csakúgy, mint előbb, merev tartással fölemelkedik)</i> Szóltál, Sancho?
SANCHO	<i>(fölujjongva)</i> Én is, a szürke is, a kakas is - hallotta, nagyságod? <i>(Szamárordítás.)</i>
DON QUIJOTE	Én csak egy szamarat hallottam.
SANCHO	Azok mi voltunk, uram, valamennyien.
DON QUIJOTE	A legősibb hang.
SANCHO	Ősi! Sőt: hősi!

DON QUIJOTE *(fanyar csodálkozással).* Te fejlődsz, Sancho! Most hol vagyunk?

SANCHO Egy várúr kastélyában, habos nyoszolyán, uram!

DON QUIJOTE Ne bomolj, Sancho; ez legjobb esetben egy fészker. S ez a horkolás?

SANCHO Kürtszó az, uram!

DON QUIJOTE Orrlikon cifrázva, nem igaz?

SANCHO *(elpilledve)* Hát, így vagyunk.

DON QUIJOTE Ha engedi még a sors, hazamegyek, lefekszem ágyamba, Sancho, meggyónok, mint jó keresztényhez illik, és vége. Fáradt vagyok.

SANCHO És a királyság, a kormányzás s az a magasságos, szíriomságos Dulcinea, nagyságod napfénye, a hölgyek hölgye, kinek a finom fokhagyma szagánál is kedvezőbb az illata?...

DON QUIJOTE Nem fokhagyma az, te kolompár, te tengeri borjú, hanem ámbra vagy indiai liliom!

SANCHO Na végre!

DON QUIJOTE Megmondtam, Sancho: befejeztem. Nem panaszkodhatsz, voltál kormányzó is, írtak rólad könyvben is, szerintem túlságosan is cifrázva, de ami igaz, igaz, kitartottál urad és parancsolód, az igazság kardja mellett, nemcsak mint egyszerű paraszt, de szinte lovagok módján!

SANCHO Hát igen, mi már csak együtt maradunk nagyságoddal, tűzben, vízben, jóban, rosszban, mini az ezüstpénzen a király meg a király-asszony.

(Szavát elnémítja egy újabb dörömbölés, de ez már valóságos ostrom. Ismét előrohan ingben, mezítláb, a fogadós házaspár. A fogadós, látván a kelő napot, dühösen elfújja a gyertyát. A kapuig fut, megtorpan, visszahőköl.)

FOGADÓS *(tajtékozva)* A hétszentséges tisztos úristen meg az őt megillető szentek nevében kérdelem: kik tépik itt a kaput és milyen jogon?

EGY HANG *(kívülről)* Tisztelet a királynak! a Santa Hermandad őrsége követel bebocsátást!

(Az udvarban nagy mozgolódás támad, többen eliszkolnak, a Lovag visszahuppan a szénára, Sancho térdre roskad mellette.)

FOGADÓS *(miközben nagy igyekezettel leszedi a keresztrudat)* Nyitom én, uraim! *(kitárul a kapu, nyolc-tíz poroszló nyomakodik be)* - s ami azt illeti, magam is e tisztos polgárőrség tagja vagyok. Hozzam a jelvényeket? A kardot és a pálcát?

PARANCSNOK Hadd el, most más a dolgunk. *(Előzőnlík a kapu előtti térséget.)* Egy bizonyos... *(felemeli a hangját)*... önmagát Don Quijote de la Manchának nevező személyt keresünk... *(pergament húz elő a zubbonyából)*... a nevezett személyleírása: *(megköszörüli a tor-kát)*... no iszen, a vén tatus nem valami nyalka gyerek... *(Don Quijote felől mozgolódás)*... azaz hogy... termete leginkább egy

póznához hasonló, kiről az idő lehántotta a kérget. Képe sovány, csontos, s ahogy a parancs mondja, éhség meg zápfog-hiány miatt - bánatos. Orra kissé görbült, mint ki saját magába szagol... s fegyverhordozó gyanánt jár vele egy parasztember, kinek jámborságos neve: Sancho Panza... Ez meg olyan, mint egy jól megérett sajt, kit az átalvetőben hord az ember fia...

SANCHO

Sajt lehetsz jómagad, de nem én!

(Parancsnok s a többi poroszló szempillantás alatt körülveszik.)

PARANCSNOK

No nézd, a fegyverhordozó! Emitt meg a híres gályarab-szabadító, a Búsképű Lovag. *(Megragadja a mozdulatlan Don Quijotét.)* Tisztelet a Santa Hermandadnak! A király nevében, ahogy a rendeletben megíratott, rabok kiszabadításáért, garázda viseletért...

POROSZLÓ

... szüzek megrontásáért...

PARANCSNOK

(szipákol egyet) Az nincs benne!... Ezennel lefogom, bilincsbe verem! *(Kihúzza kardját.)*

SANCHO

(jajveszékelésbe tör ki) Ezennel lefogni? Ezennel bilincsbe verni? Őt? Hát nem látják, kegyelmetek... *(bömbölve)* az én uram, a lovagok eleje és közepe - halott, kimúlt!

PARANCSNOK

(eleresztve a Lovag géégéjét) Hogy halott?

SANCHO

Nincs többé, elmúlt... jaj, mi lesz velem?

PARANCSNOK

Halott, holt, kihűlt, volt, vala - minden élettől idegen? Vagyis a hatalmas Santa Hermandad megint a levegőbe markolász? Megfutottál, pimasz? Egyszer bolondként, másszor halottként?... *(meghúzza a Lovag szakállát)*... hogy ez a szakáll most már csepű? cirok?

SANCHO

Kicsúszott belőle a lélek, mint tüdőből a sóhaj... halott, holt, kihűlt, volt, vala... szóval befellegzett.

PARANCSNOK

(keményen, kinyilatkoztatva) Akkor hát Don Quijote, ki magad így nevezted, felelj a törvény szigorának: élő vagy-é vagy holt? *(Hosszú, néma csönd. A fogadós leveszi hálósipkáját.)*

FOGADÓS

Marguerita *(keresztet vet)*... fejéhez, lábához gyertyát. A kétgarasosból. Isten kegyelmezzen szegény, esendő lelkének.

(A parancsnok visszaereszti hüvelyébe a kardot. Még a poroszlók is főhajtással tisztelegnek. A parancsnok bosszúsan hátat fordít a Lovagnak, legyint, s társaival szó nélkül elindul kifelé. Hallani künnről a távolodó lódobogást. A fogadósne hosszú viaszgyertyákat helyez el a Lovag fejénél és lábánál.)

FOGADÓSNÉ

(halkan) Csak a primából volt.

(A fogadós bólint. Fél szemű kovakövet csíhol, és meggyújtja a gyertyákat. Körös-körül az ébredés hangjai: madárpityegés, majd részegült kórus. Ki-ki elszéled, végezni dolgát. A kútnál néhányan mosdanak, van, aki még ledől egy szusszanásnyi alvásra, fogadósék

is visszatérnek szobájukba. Csupán Sancho marad a Lovag mellett. Kutatva körülnéz, aztán megszólal.)

SANCHO Ezt jól csinálta, nagyságod, mondhatom, egy fegyverhordozó sem különben. Istenemre, nem tudok hová lenni az álmélkodástól, oly okos volt a magaviselete. Santa Hermandad! Nem ettünk meszet, hogy a kezükre adjuk magunkat... Szeretném úgy látni őket, mint a szardellákat a söntésben - zsineggel fölfűzve a kopoltyújukon.

DON QUIJOTE *(száraz idegenséggel)* Én többé nem beszélek, Sancho.

SANCHO Tán nyelve fáj nagyságodnak?

DON QUIJOTE A szemem nem látja már a napot, soha.

SANCHO De hisz élni tetszik.

DON QUIJOTE Midőn magam halottnak tettem, feladtam jogomat az élethez. Lovagi tisztemet csúfoltam meg, túrva e pribékek gyalázkodását. Az ember, Sancho, vagy bátorságára támaszkodik, vagy a nyúl-szívére. De nem lehet valaki tetteiben gyáva s a lélek bensejében bátor. Az okos meggondolás száraz kenyér nekem. Rágódjanak rajt a kutyák! Mit szólnak majd ők, szerte a nagyvilágban, kik tőlem reméltek gyámolítást? Hogy Don Quijote megfutott? Hogy a gyávaság leragasztotta a szemét, mint a csiriz? Hogy néma volt, mintha bevarrták volna a száját? Hevert, mint az odavetett léc, a porban?

SANCHO Jaj, nagyságos uram, neszét se veszik! Ezt soha, senki meg nem tudja! Különösen nem az a könyvíró, aki bennünket oly szépen magasztal, hogy szinte fölmagasztal. Nem kell az írók orrára kötni mindent. Azt elintézem, hogy úgy lesz abban a históriában, miszerint nagyságod megfutamította a poroszlókat. Azt tetszik gondolni, a többi lovag nem így csinál? Hogy az az Amadis de Gaula, és az elbűvölt Roland meg a többi ilyes hősi alak meg nyavalyatörős, nem sokat tódított-e a tengersok lódításhoz? Legföljebb nem volt ilyen fegyverhordozójuk.

DON QUIJOTE *(felpattan fektéből)* Elhallgass, nyomorult! Bűzös leheleted ne érje e kiváltságosak között is az elsőket, kik magának a trapezunti császárnak emlékét is elhomályosítják tetteikkel!

SANCHO Én már csak váltig azt hiszem, hogy a tentában több a hősie, mint a vérben.

(Don Quijote felkapja dárdáját, és Sanchóhoz vágná. A fegyverhordozó ügyesen félreugrik.)

SANCHO Na, hál'isten, megint csak itthon vagyunk.

(A kapuban utasok jelennek meg, köztük két apródruhába öltözött fiatalember. Letelepednek a fészerhez támasztott padra, elemózsiát szednek elő, eszegetnek.)

1. APRÓD A mi urunk is balogsüti, jobb dolga nincs, mint ez a hajtóvadászat, hogy hol talál arra a különösre!

MÁSODIK Egyik bolond keresi a másikat. De ilyes gondolat! Hogy ő boldoggá teszi azt a sorsüldözött lovagot.

ELSŐ Hát nagy hírre kapott a félsütetű! Harmincezer példányban nyomták ki a históriáját. És ígérszik folytatása!

MÁSODIK Egész Spanyolországban őt keresteti, Don Quijote de la Manchát!

DON QUIJOTE *(ki már elejétől figyelte ezt a beszélgetést)* És ha megtalálja? Te advocatus diaboli! És általában: ti hitvány tányérnyalók! ti pondrók, bársonyhüvelyben! hát ilyen szavakra ragad benneteket a kurta lélek? Tudjátok-e, ki az a Don Quijote de la Mancha, kit megbízatása az özvegyek és árvák mellé állított, minden szépnek, igaznak gyámolaként? Ki egymagában is tett annyit az emberiségért, hogy nevét bizvást említheti Horatius, Démoszthenész, Nagy Sándor, Salamon király avagy Plinius neve mellett?!

ELSŐ *(felszökik, észreveszi, hiba van a kréta körül)* Nagyságod ismeri őt?

DON QUIJOTE Ki az az ő?

ELSŐ A páratlan la manchait, úgy értettem.

DON QUIJOTE Megadatott, hogy ismerjem.

MÁSODIK Pompás!

DON QUIJOTE *(lecsillapodva)* S vajon a ti hercegetek, mert fölteszem, magas rangú személyiség - hogy s mint beszélt Róla?

ELSŐ Azt mondta, uram, addig nyugovása nincs, míg áldását nem adhatja a manchai szörnyű oroszlánra és a tobosói fehér galambra, midőn nyakukat alázattal hajtják a házasság szent igájába.

DON QUIJOTE Ezt mondta?

MÁSODIK S hogy udvarának dísze, fénye, pompája a sokat szenvedett Lovagot illeti.

DON QUIJOTE *(nagy fölindultsággal)* Ezt mondta?

ELSŐ Hogy fogatlan napjait bearanyozná, ha maga mellé ültethetné asztalához, vadászaton pedig a legszebb pejparipára a magasságos Lovagot.

DON QUIJOTE *(szédülten)* Elég! Dolgunk lesz! Sancho!

SANCHO Egyszer esik, másszor puffan. Ez már csak így van minálunk, kóbor lovagoknál. Vagy ottmaradunk az út porában, vagy kapunk egy királyságot. Hallgatom nagyságodat...

(Apródok mély meghajlással távolodnak. Közben az udvar megtelik, valaki a kondér alá gyújt.)

ELSŐ Ha találkozni méltóztatnék a nagy Lovaggal, tessék megmondani neki, a herceg várja őt.

DON QUIJOTE Lesz rá gondom, hogy értesítsem.

(Az apródok bókolások közepette kifelé hátrálnak.)

SANCHO Mondhatom, kár.

DON QUIJOTE Hogy micsoda kár?

SANCHO Hát, nagyságod elbúcsúzott a lovagi élettől.

DON QUIJOTE Mit fecsegsz?

SANCHO Megyünk haza, meghalni.

DON QUIJOTE Egy szót se, Sancho. Kelj fel, fiam, s kérj e vár urától, kinek fejezd ki tiszteletem, egy kevés olajat, bort, sőt, valamint csipetnyi szárított rozmarint...

SANCHO *(talpra szökve)* A balzsam!

DON QUIJOTE Igen, Fierabras balzsama, mely ádáz csaták, tusák, hányódtatások után...

SANCHO ... úgy meghányatják az embert, hogy erős fonál kösse gyomrát a beléhez!

DON QUIJOTE *(szigorúan)* Tégy, ahogy parancsoltam! Hallottad magad is: öhercegsége vár!

SANCHO De hiszen nagyságod az elébb, kurta órácskája csupán, azt mondta volt...

DON QUIJOTE Hallottál már olyasmit, mikor az ember saját füle nem az övé?

SANCHO Hanem?

DON QUIJOTE Az ördögé! A bűbájosoké! Eridj, s hozd, amit parancsoltam. Amit pedig hallottál, azt nem hallottad!

SANCHO Igenis, uram. *(Besiet a házba.)*

DON QUIJOTE Elérkezett hát az elégtétel napja! Egész testem és lelkem gerjedelmével várom, hogy belépjek ama csarnokba, hol a töretlen lovagi erény elnyeri jutalmát. *(Dörögve.)* A Santa Hermandadot megfutamítottam! *(Ábrándosan.)* Már hallom az üdvözlő kürtöt, mely átölti a kék ködöket, mint valami aranyfonál! S a gyermekek lovam nyomába szegődve, utánam vonulnak, fennhangon kiáltozva: ez a Nap vagy a Kígyó lovagja, ki párviadalban legyőzte Broca Brunót, a roppant erejű óriást; ez, ki feloldotta Perzsia nagy mamelukját, a nagy, bűvös varázs alól... *(Köznapián.)* A gyomromban ez a ronda csikarás... úgy látszik, éhes vagyok.

SANCHO *(gyorsan közelít, kezében egy bádogkancsóval)* Uram, itt az ital! A balzsam!

DON QUIJOTE Magad keverted, szerencsétlen?!

SANCHO Ami kellett, beletettük.

DON QUIJOTE És az arányok? Az alkímia törvényei? És az ihletett kéz?

SANCHO Olaj, bor, rozmarin... az olaj egy kicsit avas, de gondolom, a varázslathoz nem kell friss ízű olaj.

DON QUIJOTE *(mohón)* Add ide!

SANCHO *(átnyújtja)* De módjával tessék, hisz emlékszik, nagyságod, én egyszer a lelkem is kiokádtam tőle.

DON QUIJOTE *(méltósággal)* Nagyon kérlek, Sancho, szólj hozzám több tisztelettel. Mégiscsak furcsa a beszélgetésnek ez a henye módja. Én vagyok a hibás, mert túl lazára engedem a gyeplőt. Ami pedig Fierabras balzsamát illeti, azt hiszem, Sancho, egész bajod onnan származott, hogy nem vagy lovaggá ütve. *(Jó nagyot iszik a kancsóból.)* Így... a szükséges nyolcvan miatyánkot, ugyanennyi ave Mariét, salvét és hiszekegyet majd későbbi időben teljesítem, erre most... erre most... jaj, de erre most... nincs... dehogyis van *(rohanvást)*... időm... amint... *(Az udvar másik végéből hallatszik rettenetes jajgatása; megszabadult a varázsitaltól. Erre a lármára teljesen megtelik az udvar, s mire a minden ízében reszkető lovag megjelenik, emberkoszorú veszi körül.)*

FOGADÓS A Lovag úr?

FOGADÓSNÉ Visszajár, kísért?

DON QUIJOTE Az arányok... Sancho... elvétetted az arányokat.

FOGADÓSNÉ A lovag úr föltámadott!

DON QUIJOTE *(nyögve, roskatagon)* Régi erőmnek teljében vagyok. Sancho! Rocinantét!

(Sancho elővezeti a gebét és a szürkét. Don Quijote megkísérli, hogy fölkapaszkodjék a lóra, de nem sikerül neki, végül kettenhárman rásegítik.)

DON QUIJOTE *(a Rocinantéről)* Egyelőre elválnak útjaink, Sancho. Én egyenest a herceg úr várába indulok, te pedig mégy Tobosóba - s megkeresed őt - a fehér galambot, s elhozod nekem, hogy úgy legyen, amint a herceg úr kívánja, s hogy mi ketten a házasság szent igájába hajtsuk fejünk! *(Sancho fölmászik a szürkére.)* Isten önnel, várnagy uram! mind száma, mind mértéke igen nagy azon kegyeknek, várparancsnok úr, melyekben kegyelmességed részesített.

FOGADÓS Tudom, a lovagrend törvényei nem engedik a készpénz fizetést.

DON QUIJOTE Istenemre, nem laikus! *(Megrántja a zablát.)* Tehát fel, induljunk. *(Kifelé kocogva.)* Kezdődik, jó emberek, az az aktus, ami szinte páratlan a történelemben: *(magára mutat)* az erény, a hűség megjutalmazása.

(Mindnyájan utánuk fordulva nézik őket, amíg a két lovas fölkapaszkodik a dombon, és fekete sziluetté válnak a piros kasztíliai napsütésben.)

Függöny

MÁSODIK KÉP

A herceg várában.

Érezni, hogy magasan vagyunk: a széles várfalon kiképzett s a bástya alakját követő, kör alakú függőterazon.

A terasz peremén lőrésekkel megszakított mellvéd húzódik. Jobb felől, a háttér jó részét a román ívelésű palota egy részlete tölti be; ólomkarikákba foglalt, színesüveg ablakokkal s bejárattal a vendéglakosztály felé, mely ez esetben Don Quijote rendelkezésére áll.

A mellvéd mellett vezető úton távolabbi bástyák s függőkertek felé nyílik kilátás. A környező táj a kasztíliai fennsík agyagsárga, kietlen vonalait mutatja.

Vaskosak, sárgák, ódonak e falak: gyors árnyakat terítenek szét az estébe hajló, színes kora őszi délutánon.

A lőrések mentén, nagy távolságra egymástól, örök silbakolnak. Nagy peremű kalapot, sárga ujjasmellényt, vörös-sárga bugyogót viselnek.

Mikor a függöny felmegy, kis társaság telepszik az alacsony asztalka köré: duennák és egy énekmester. Közben két hangos, friss szolgálólány fut a palota felé, kezükben párnákat csapkodnak. Egy szolgálégény fáklyákat visz be a házba. Az egyik duenna, egy érett, barna, szép nő, a lányok után kiált:

DONNA DOLOROSA Puha ágya lesz a Lovagnak, lányok?

SZOLGÁLÓLÁNY *(vihogva)* Ki lehet próbálni, Dolorosa kisasszony! - *(Dolorosa egy tűpárnát vág utána.)*

ÉNEKMESTER *(talpig feketébe öltözött, vékony férfiú, kezében lanttal)* A hölgyek komolytalanok. Így sohasem tanulják meg a románcot, melyet pedig ökegyelmessége egyenes ihletésére szerzettem. *(Felemeli karját.)* Kezdjük ismét. Talán majd előéneklek. *(Rendkívül vékony, groteszk hangon, túlzott érzelmi aláfestéssel. A hölgyek alig győzik visszafojtani nevetésüket.)*

ÉNEKMESTER *(prózában)* Egy hölgy imája Don Quijote de la Manchához!
(Óbégató ének.)

Hol van tőled Phoebus, hol van Orlando!
Hős alakod mellett minden porlandó,
Szűz és hitves Tiéd lenni hajlandó;
Búsképű Lovag!

Magasságos nagy szívednek párja nincs,
Kérlek, reám, szolganődre letekints!
Kiben ennyi lélek, abban epe nincs,
Oroszlán Lovag!

Rettenetes la manchai Oroszlán,
Lennél oszlop, lennék rajta borostyán,
Még talán a Halállal is borozván,
Törhetlen Lovag!

Házasságnak igájába hajtsd fejed,
Ajándékozd nékem drága szellemed,
Erős karod, kemény férfi-kellemed:
A Tiéd vagyok!

(Prózában.) Így. Aztán két akkord és akkor leborulás a lábhoz, átka-
rolva azt. Igen, ezt így kell csinálni. Érzés, duennák, érzélem, lélek!
Röpködni! az érzélem szárnyakat növeszt! Na. Tessék. Dolorosa
kisasszony - halljuk.

DOLOROSA

(fuldokolva a nevetéstől)
Hol van tőled Phoebus, hol van Orlando!
Hős alakod mellett minden porlandó,
Szűz és hitves Tiéd lenni hajlandó...

ÉNEKMESTER

Abbahagyni! Fals! Hát nem hallotta, kisasszony, hogy adtam elő
én?

*(Mindnyájan elcsöndesednek, megjelenik a herceg. Fekete bársony-
ruhát visel, özvegyi gyász jeléül. Hosszú láncon mellére eresztve az
aranygyapjas rend tündököl, nyúlánk, jó termetű ember, haja kóco-
san ezüstös, mint a pitypang. Gyors, szökellő járásában, olykor
logikátlan kacajaiban van valami eszelős.)*

HERCEG

(körülzsimatol) Fokhagyma szagot érzek! *(Az énekmester ijedten
hátrál.)* Énekmester! Maga megint fokhagymát evett, kérem! Erato
fölkentje, és ilyen fertelmesen bűdös dolgokat fal! Szégyen! Lélek,
érzélem, nemesség! - sehol, sehol, sehol! Donna Dolorosa...

DOLOROSA

Parancsoljon, hercegséged...

HERCEG

Elkövettek mindent, hogy vendégünk érezze: annyi méltatlan
szenvetés után elnyeri végre jutalmát?

DOLOROSA

Úgy vélem, kegyelmes uram.

HERCEG

... hogy az üldözött erény megkoronáztatik végre?...

DOLOROSA

Remélni merem, kegyelmes uram.

HERCEG

(tapsol, szolga ugrik elő) Senor Vivaldót kérem.

VIVALDO

(a várnagy, élveteg, kiélt arc; - sietve jön) Hercegséged hívatott.

HERCEG

A házban mindenki olvasta Don Quijote de la Mancha történetét?

VIVALDO

Felmondják könyv nélkül, uram!

(Énekmester és duennák kiódalognak.)

HERCEG

Jó. És egyébként... Meghívtad mindazokat, kik érdekelt hősei a
történetnek? Például Dulcineát?

VIVALDO

A futárok szerteügettek, uram.

HERCEG

És ő? Az én vendégem?

VIVALDO

A Lovag úr *(a lakosztály felé mutat)* új öltözékeit veszi szemügyre
éppen.

HERCEG Helyes. Tán szokatlan is cserzett testén az ilyes kényeztető holmi, hisz lovagunk úgy viseli magán zord öltözékét, mint ennen bőrét, s lándzsája sem egyéb, mint izmos karjának folytatása - ő maga pedig, mint a kóbor lovagok általában, hévben, fagyban, a levegőég minden viszontagságai között...

VIVALDO *(ugyanazon hangnemben tovább hadarja)...* majd éjjel, majd nappal, egyszer gyalog, másszor lóháton...

HERCEG Jól van, Vivaldo, készültél.

(A palotából négy-öt duenna sikongva, kacagva kirohan.)

DOLOROSA A lovag úr...

DOROTTYA Vetkezik...

VIVALDO *(Szigorúan)* Meglestétek?

(A hölgyek átfutnak a színen s eltűnnek.)

HERCEG Látod, Vivaldo, milyenek is a nők! Hiszen olvashatták, hogy a kóbor lovagoknak éppoly erényük a szemérem, akár az esztelen vakmerőség...

(Ebben a pillanatban megjelenik a lakosztály ajtajában Don Quijote; illetőleg a néző véli csak annak, a metszésre hasonlatos alak miatt. Ő azonban az igazi képében jelentkező csaló. Egyazon színész játssza mindkettőt: a valóságost is, a talmit is - külsejük, hangjuk nem árulkodik -, jellemük különbözteti majd őket.)

HERCEG Ó, a Lovag! *(Elébe megy.)*

ÁL-DON QUIJOTE *(néhány lépéssel közeledik. Alaposan kiöltözött. Vállára vetett skarlát köpönyeget s fején zöld atlaszsüveget visel. Oldalát dús ötvözésű kard veri.)*

HERCEG Üdvözöllek, Lovag, ama várban, melynek csarnokai a te dicsőségedet visszhangozni épültek. *(Csodálkozva.)* És Sancho?

ÁL-DON QUIJOTE *(zavartan)* Sancho?... Majd megérkezik. *(A herceghez szökken, térdre veti magát, s lábát átkarolja.)* Engedd meg, e vár ura és parancsolója, hogy Don Quijote de la Mancha addig illesse homlokával a földet, átkarolván lábaid, Herkules e dicső oszlopait, míg lelked fennköltisége meg nem engedi e lestrapált test teljes pihenését.

HERCEG *(félreérti)* Hát csak pihenj, lovag, fűjd ki magad.

(Az Ál-Don Quijote kényelmetlen helyzetében Vivaldóra tekinget, s óvatosan hátát, derekát tapogatja.)

VIVALDO Hercegséged, ha megengedi... a Lovag pihenése nem ezen a módon teljes.

HERCEG Hadd el, Vivaldo, ő tudja. Ha így, borulásban lel nyugalmat, csak boruljon... Csak azt nem értem, mi az a lestrapált? Valami lovagi kifejezés lehet.

ÁL-DON QUIJOTE *(nyögdecselve)* Hercegi kegyelmed véghetetlen.

HERCEG Már zsibbad a lábam, de csak pihenj!

ÁL-DON QUIJOTE Az alkonyi pír! Ó, szemeim vágyva innák!

HERCEG Még messzi az! Csak pihenj, pihenj, te jó lovag.

ÁL-DON QUIJOTE *(fogcsikorgatva)* Pártfogó lábaid...
(Habos ruhába öltözött duennák jönnek. Dolorosa előlép, mögötte az énekmester, lantjával. A Donna, látva a földre roskadt lovagot, énekbe kezd.)

DOLOROSA Egy hölgy imája Don Quijote de la Manchához!

Hol van tőled Phoebus, hol van Orlando!
Hős alakod mellett minden porlandó,

ÉNEKMESTER Parlandó!

DOLOROSA Szűz és hitves Tiéd lenni hajlandó
Búsképű lovag!

ÁL-DON QUIJOTE *(ez ürügyn talpra szökken)* Ha a magasságos egek nem úgy rendezték volna, hogy oly nagy megadással hódoljak a szerelem törvényének és ama páratlan szépségnek, Dulcineának; akkor e bájos kisasszony szemei lennének szabadságom urává. *(Jól megnézi Dolorosát, aztán Vivaldóhoz.)* Esküszöm, jó bőr...

HERCEG Mi? Hogyan?

ÁL-DON QUIJOTE ... esküszöm, jó bőr kell a pír elviseléséhez, melyet e kecs és csín gyújt az emberben, s készíti vérét oly nyargalásra, minőre e földi világban csak az előkelő Rocinante képes.

DOLOROSA Magasságos nagy szívednek párja nincs,
Kérlek, reám, rabszolgánódre letekints!
Kiben ennyi lélek, abban epe nincs,
Oroszlán Lovag!

ÁL-DON QUIJOTE Hát gyönyörűséged arról is tud, az Oroszlánkalandról?

DOLOROSA Ó, hiszen olvastuk valamennyien!... Még a lélegzetünk is elakadt, midőn az oroszlán lustán hátat fordított nagyságodnak, el nem fogadva a kihívást, bojtos farkával legyeket hessintve... Tessék mondani, mit tetszett érezni szemtől szembe az oroszlán hátsó felével?

ÁL-DON QUIJOTE Az úgy volt, kedvesem, hogy a hátsó fele tulajdonképpen a feje volt - csak a varázslók, a bűvösök tették, kiknek praktikája fejből fenéket csinál és viszont, fenékből fejet...

HERCEG Donna Dolorosa, talán megkímélné a lovag hamvas lelkét az udvari züllöttség e szűnyograjától, nemde?

DOLOROSA *(teli torokkal tovább énekel)*
Rettenetes la manchai Oroszlán,
Lennél oszlop, lennék rajta borostyán,
Még talán a Halállal is borozván,
Törhetlen Lovag!

	<i>(Zokogva Ál-Don Quijote lábához borul.)</i>
ÉNEKMESTER	<i>(toporzékolva)</i> Ez csak a negyedik szakasz után következik! Tönkretette! Ellőtte!
ÁL-DON QUIJOTE	<i>(simogatva a leány haját)</i> Csak pihenj, kisasszonyom, pihenj!
DOLOROSA	<i>(átkarolva a férfi lábát)</i> Herkules oszlopai!
ÁL-DON QUIJOTE	<i>(Vivaldóhoz)</i> A szöveg, úgy látszik, közismert.
ELSŐ DUENNA	Nincs nagyobb erő a szerelemnél.
MÁSODIK DUENNA	Kóbor lovagok jutalma.
HARMADIK DUENNA	Az ember szíve megtelik édes meleggel.
HERCEG	<i>(kissé irigyen)</i> Elég volt a csivitelésből! Hagyjatok magamra a Lovag úrral!
	<i>(Mindnyájan szedelőzködnek, csak a herceg és Ál-Don Quijote marad a színpadon. A csaló ijedten, zavartan forgolódik. Vivaldo egy bátyaszöglet mögé bújva int neki.)</i>
	<i>(A herceg körüljárja Ál-Don Quijotét, s leplezetlenül vizsgálgatja. A csaló utánaforogva igyekszik szembekerülni vele. Ijedt igyekvés ül az arcán: most maradt először magára, szemtől szembe a nagy feladattal.)</i>
HERCEG	<i>(hóbortosan-hangos gondolkozással)</i> A termet... úgy nézem... hat láb és hat hüvelyk... ez egyezik... a hosszú arc... bánatos együgyűséggel... ez is egyezik... a térdkalács, akár egy bikkfa csomó... egyezik... szakáll, rőtesbe játszó, seszínű... <i>(földerül, hangosan)</i> , ez mind, mind egyezik! <i>(A csalóhoz ugrik s átöleli.)</i> Bocsáss meg, Lovag uram, de tudod...
ÁL-DON QUIJOTE	<i>(megkönnyebbülten)</i> De kegyelmes uram, ez csak természetes, hogy ily vigyázatosan viseli magát, nézi a portékát, mielőtt átveszi, nem babra meg a játék!
HERCEG	<i>(kukorékolva)</i> Hogyan?
ÁL-DON QUIJOTE	... mondaná a jó Sancho, a maga ismeretes modorában, bár meg kell mondani, az az író elég sok túlzásba viszi! Valami más adalékra nem kíváncsi, kegyelmességed? Egyéb méretek... hőstettek színhelyei, saját vagy kiontott vér, unciára kiszámítva - ilyesmi nem szükségeltetik?
HERCEG	Majd följegyzik azt a krónikások! Nékem az is büszkeség, hogy szemtől szembe állok veled! Magam is egész életet áldoztam az igazságnak, s most, hogy az özvegység sötét erdejében bolyongok, kétszeres jutalom nekem kezet szorítani veled. <i>(Nyújtja a kezét.)</i> Szorítsd meg bátorsággal, ahogy csak hősi izmaid engedik! <i>(Ál-Don Quijote minden erejét összeszedi, de nem sikerül túlságos hatást elérnie.)</i> Kímélsz, Lovag, nehogy megnyomorítsd harctól idegen kezem!

ÁL-DON QUIJOTE *(unja mindezt - ásítva)* Persze, persze... és Dulcinea? Azt hittem, itt találom. S a tüzes gerjedelem már egyenest lobog bennem!

HERCEG Szerelmes szív, türelem!

ÁL-DON QUIJOTE Az ilyfajta szív, mint az enyém, sajna, fékezhetetlen. Tizenöt esztendeje várok arra, hogy Dulcinea illatos sarui elé vessem magam!

HERCEG Én tízről tudok - legalábbis a könyv szerint.

ÁL-DON QUIJOTE Tíz, tizenöt, száz, tízezer! Mit számít az! Számold meg a fővény homokszemecskéit! Számold meg egy pávián szőrszárait!

HERCEG Eredeti beszéd!

ÁL-DON QUIJOTE Magamhoz hűségesnek lenni - ez lovagi kötelességem.
(Lentről kürtszó hallatszik. Vivaldo előugrik, áthajol a mellvéden, aztán izgatottan jelenti.)

VIVALDO Hintó a kapu előtt!

HERCEG Ahá! És kicsoda!? *(Erősödik a kúrtharsogás.)*

VIVALDO Alighanem... alighanem *(ünnepélyesen)* Donna Dulcinea del Toboso, minden lovag epekedésének tárgya!

ÁL-DON QUIJOTE Még mindig parasztlány alakjában, elbűvölve, vagy most már valószínűleg: hercegnői mivoltában?

VIVALDO Innen a magasból egy hattyút látni csupán... úszik a piros nap-sugárban.

HERCEG Nem galambról van szó az eredetiben?

ÁL-DON QUIJOTE Olyan hattyú, ki hol galambnak, hol pedig ismét hattyúnak látszik. *(Térdre rogy.)* A hűséges szívek nemtője úgy intézkedett, hogy Don Quijote, a la manchai szörnyű oroszlán... a la manchai szörnyű oroszlán... *(elfelejtette a folytatást)* a la manchai szörnyű oroszlán...

VIVALDO ... és a tobosói fehér hattyú...

HERCEG *(szigorúan)* Galamb!

VIVALDO ... galamb - találkozhassek!

HERCEG Magam sietek intézkedni, hogy Dulcinea kisasszony mihamarőbb élvezhesse duennáink gyengéd gondoskodását. *(Bicegve elsiet).*

ÁL-DON QUIJOTE Öregem, ha ez a félcédulás még sokáig ittmarad, belesülök. Az én fejem sem káptalan. Ötven oldalt kívülről megtanulni! Csupa lucok a hátam az idegességtől.

VIVALDO Megmondtam, olyan nagy a tét, ha ez sikeredik, talonba rakhatod az eszed egész életedre.

ÁL-DON QUIJOTE És különben? Mit szólsz a mozgásomhoz?

VIVALDO Egy kicsit túljátszod. Van benne valami ordináré... egy kicsit stricinek játszod a Lovagot!

ÁL-DON QUIJOTE Ide figyelj, ha lovag nem is vagyok, de a pofádra még ráülhetek!

VIVALDO Drága Gines... sértődős vagy, mint mikor a kislányt először viszik szobára! De hát... nagy itt a tét! Az öreg gyóntatója megsúgta: a herceg Don Quijotéra hagyakoz mindent. Indiák kincsei!

ÁL-DON QUIJOTE Jó, jó, nem szoltam egy szót se. De mit csináljak ezzel a Dulcineával? Még képes a pofámba nyomni, hogy nem ismer!

VIVALDO Sose találkozott a hóbortos lovaggal! Hisz ez itt a móka, nem érted? Egy parasztlány, aki tulajdonképpen elbűvölt hercegnő vagy megfordítva - az Isten se ismeri itt ki magát!

ÁL-DON QUIJOTE Hát nem lehetett valami ügyes leányzót keríteni? Savillából vagy Toledóból, egy finomabb intézetből? akivel üres óráiban elbögyörészne az ember?...

VIVALDO A herceg gyóntatója maga ment érte! Nem tudtam beavatkozni.

ÁL-DON QUIJOTE Kár. Most ehét a penész ezzel a vályú-Madonnával!

VIVALDO *(kacagva)* Valamiért valamit! Meg kell adni az árát. Most pedig, légy szíves, vonulj vissza, vedd elő a könyvet, és olvass szorgalmasan. *(Hátba csapja barátját, aki indul befelé.)*

ÁL-DON QUIJOTE *(az ajtóból)* Te Vivaldo, mondd... azt a finom nőstényillatú kisasszonyt... aki az elébb ott leborult előttem... nem tudnád becsalogatni hozzám?

VIVALDO *(felfortyanva)* Te húséges vagy Dulcineádhoz! még akkor is, ha beléd áll a görcs, a nyavalyakórság - tatus!

ÁL-DON QUIJOTE *(lemondóan)* Tudom... ha a magasságos egek nem úgy rendelték volna, hogy oly nagy megadással hódoljak a szerelem törvényének és ama páratlan szépségnek, Dulcineának... *(legyint)* franc aki meg-eszi! *(Bemenne, de ebben a pillanatban tér vissza a herceg.)*

HERCEG Egész szívem melegével jelentem: átlépte küszöbünket, saruival illette e ház köveit, s most illatos lakosztályában tartózkodik.

ÁL-DON QUIJOTE *(visszafordul)* És milyennek látta, hercegséged? Ó, micsoda izzó kalapácsok verik a szívem - egész laposra. És vajon a bűvölet még mindig kalitkába zárja? Mi volt az első szava? Bizonyára tudakolta, itt vagyok-e már. Mit szolt nevem hallatára? Megváltozott-e páratlan bőrének gyöngyházfénye? S elfutotta-e a pír sötétje hófehér kebelét?

HERCEG Fájdalom, még egyre pórónének képzei magát. De ne búsulj, jó lovagom, ha kell, feláldozunk egy tartományt - de kiszabadítjuk a bűvölet kötelékeiből.

ÁL-DON QUIJOTE Egy tartományt?... ez irtó ügyes megoldás! Egy tartományt!

VIVALDO Egy tartományt!

HERCEG Különben is: a boldog szerelem... bízzunk a csodatevő szerelemben. S most készülj, Lovag, te is, a méltó találkozásra.

(Erősen alkonyodik; a szolgák égő fáklyákat tűznek a foglalatokba.)

VIVALDO A történelem új fejezetbe kezd, s lázpirossal írja az iniciálét. *(Lök-dösi a csalót, hogy boruljon jótévője lábához. Ez nagy nehezen megtörténik.)*

HERCEG Csak pihenj, jó Lovag, pihenj.
(Ide hallatszik Dolorosa köszöntő románca.)

HERCEG Mondd, nemes Lovag, nem legyeskedik-e túlságosan is sokat körülted donna Dolorosa?

ÁL-DON QUIJOTE *(felugrik)* Dehogy, hercegem, tán keveset is!

HERCEG Keveset?

ÁL-DON QUIJOTE Azaz hogy: nem sokat is - mondani így akartam.
(Szolgák tűnnek fel. Egy lovagi páncéltözet súlyos darabját viszik.)

HERCEG Roland vértete.

ÁL-DON QUIJOTE *(kétségbeesve)* Ezt mind nekem kell elviselnem?

HERCEG *(Vivaldóhoz)* Azt hiszem, e hősi alakot súlyosabb páncél illetné meg.

ÁL-DON QUIJOTE Megteszi ez is.

HERCEG *(Ál-Don Quijotéba karol)* Menjünk, Lovagom, nézzük meg, méltó-e a fegyver forgatójához... *(Elindulnak.)*

VIVALDO *(ottmarad)* Hány ezer réalba kerül az ilyen stafíring, ha ez mind a zsebemben volna...*(Letelepszik egy kiszögellésbe épített padra.)*
(A falba vájt lépcsőkön hirtelen egy szolgálólány tűnik fel: Lucinda. Vékony, kecses teremtés. Évődve menekül egy férfi elől, aki azonban idáig nem követi. Kezében ónkupa.)

FÉRFIHANG *(alulról)* Egy kortynyit se adsz, te gonosz!

LUCINDA Fityiszt! Viszem a Lovag úrnak!

FÉRFIHANG Lovag úrnak... mindent a Lovag úrnak... *(Eltávolodik.)*

LUCINDA *(Egy pillanatra megáll, ábrándosan megperdül s néhány ütemet énekel)*
Rettenetes la manchai Oroszlán,
Lennél oszlop, lennék rajta borostyán...
... Istenem... ily hírneves ember... csupa hercegnét meg királynét tör a frász utána... de boldog is az a... hogyishívják... Dulcinea kis-asszony... Itt lesz a menyegzőjük... Micsoda öröm!
(A bástyák aljáról váratlan zaj hatol fel. Vivaldo a mellvédhez ugrik.)

VIVALDO Mi az odalent?

KAPUŐR Ez az alak valami lovagnak mondja magát, várnagy úr!

VIVALDO *(előbbre hajol)* Hogy kicsodának?

DON QUIJOTE HANGJA Nézzen meg közelebből magasságod: a búsképű vagy újabban Oroszlán Lovag áll a kapuk előtt.

VIVALDO Világítsatok rá. *(Fény csap fel alulról.)* Istenemre... a termet... a hosszú, bánatos arc... a horgas orr... a keshedt mellkas... a pókos láb... kísérteties! Hogy került ez ide? Milyen ördögök rakták az utunkba! Szentséges Apollónia! Ez csak nem az igazi?... *(Ordítva.)* Kiseprűzni a komédiást! Megmártogatni az árok vizében! *(Lentről vad dulakodás hangjai: „gyalázatosak!” „útonállók!” „jogfosztogatók!”, „pribékek!” E zajra a mellvéd is megtelik, de Vivaldo mindenkit visszaparancsol.)* Nincs néznivaló semmi! *(Lassan elcsendesül minden. Vivaldo megtörli verejtékes homlokát.)* Micsoda munka! Nem tudják ezt megfizetni!... s még ezer szerencse, hogy én voltam itt s nem az öreg!... *(Kiballag.)*

(Egy villanásig üres a színpad, aztán előjön rejtekéből Lucinda, a mellvédhez szalad, lenéz a mélybe.)

LUCINDA *(lekiált)* Lovag úr! Tessék csak... itt... tessék... Figyeljen rám, Lovag úr - és várjon... Ezen a hágcsón, gyorsan.

(Egy zugból kötelet húz elő, végét a kőkorlátra hurkolja s leereszti. Mozdulatai végigkísérik Don Quijote útját fölfelé, míg csak megjelenik a mellvéden maga a Lovag. Csuromvizes, tépett, szánalmas. Üggyel-bajjal átmászik a korláton. Lába reszket, mint nagy súly alatt, csaknem összerogy, de mégis, széles mozdulattal előrántja kardját.)

LUCINDA Pszt, Lovag úr, tessék csak eltenni azt a kardot. Csörömpölni tetszik vele. Majd reggel, ha eljön ideje, a herceg elé tetszik állani... De most még... egyelőre, szíveskedjék nagyon csendesén, mert így kívánja ész-okosság és sok egyéb. Tessék csak a kezét ideadni, de... juj! ne oly szorítva! Kérem! *(Előreindul.)* Most pedig csendesén, Lovag úr, utánam, utánam!

Függöny

MÁSODIK FELVONÁS

ELSŐ KÉP

A színpad két részre oszlik; az egyik, a jóval nagyobb szín, Dulcinea hálósobáját mutatja; mennyezetes, faragott ágy, a hercegi udvar színeit viselő selyemfüggönyökkel: az arany, a sötétzöld s a piros dominál. Fésülködő asztal, tele piperetégellyel, mellette földig érő velencei tükkör, falikarokkal megvilágítva. Az egyik sarokban, öltözködés céljára, háromszárnyas, selyemtapétákkal megoldott paraván.

E terem szomszédságában Lucinda kicsiny, sarokszögletbe szorult kamrája. Két ajtó nyílik innen, az egyik a folyosóra, a másik, egy tapétaajtó, az úrnő szobájába

A kép során hol az egyik, hol a másik szín világosodik ki, vagy mindkettő világos - a történet szerint.

Mikor a függöny fölmeleg, Dulcinea szobája sötét.

Lucinda kamrájának ajtaja nyílik; s ahogy a leány égő gyertyával belép, fokozatosan világos lesz. Mögötte a megtépett, csuromvizes lovag. A leány leteszi a gyertyát; igazít a keskeny, lócának tűnő ágyon.

DON QUIJOTE *(lerogy egy durván ácsolt székre)* Azok a kacska macskák! Azok a buja mulyák! Bemártogattak a várárok bűzös vizébe. Még a szakállamban is békaporontyok vartyognak!

LUCINDA Lovag úr, kérem, amint mondtam, szíveskedjék csöndesebben, ha csak lehetséges, mivelhogy a szomszédunkban... minden szó áthallik úrnőmhöz.

DON QUIJOTE Úrnő? Miket beszél itt gyengédséged? Ki itt az úrnő más, ha nem az, ki előttem áll, ifjú virágjában?

LUCINDA Sajnos, Lovag úr, én csak szolgálólány vagyok; Lucinda, ki, úgy lehet, most szobalánnyá lép elő. De ez is csak azon múlik, sikerül-e újdonsült úrnőm jóváhagyását kiérdemelnem.

DON QUIJOTE Micsoda szerénység, már-már az ámítás határán! Micsoda szemérmesség, szinte az oktalanság mezsgyéjén! Szolgálóleány! szobalány! Nyilván még azt is elhitetné velem, mimózaságod, hogy *(szétmutat)* e tündéri ágyasház valami szolgálati kamra csupán; hogy e csillagos mennyezet vak és süket malter, s hogy én magam csak káprázati tévedésben élek! Nem, hercegnő, ezerszer is nem! Van varázslat, és van valóság. A varázslat mindig az, amit látni vélünk; a valóság mindig az, amit elképzelünk. Nem ismeri a költőt? Hallgasson csak ide...

... Ha értem jön az Ördög
Én egy oroszánt költök,
S megmutatom a Rémnek;
Költött oroszán véd meg.

LUCINDA Ez gyönyörű, Lovag úr, de az én úrnőm...

DON QUIJOTE Hínár kötözzé meg azt az úrnőt; pókok igyák ki szeme fényét; birkák legeljék le selymesnek hazudott haját!

LUCINDA ... az én úrnőm, ki a szomszéd termekben lakik...

DON QUIJOTE A gügye! A lüke! A kuka! A szuka!

LUCINDA Kérem szépen, ne tessék elhamarkodni... az én úrnőm, Lovag úr, Dulcinea del Toboso! *(Hosszú, mélységes csönd; a szomszéd teremből mintha kacagás, énekszó szűrődne át.)*

DON QUIJOTE *(bakugrással felugrik, majdnem kukorékolva)* Micsoda?

LUCINDA Ő, Dulcinea kisasszony!

DON QUIJOTE *(térgyre rogyva)* Hogy ő?

LUCINDA Igen, ő.

DON QUIJOTE Hogy e falakon túl ő? *(Beleszagol a levegőbe.)* Drága testének heve, illata? *(Megragadja Lucinda kezét.)* És ezek a kezek... őt szolgálják? Őt illetik e fuvallatnyi kacsók? Az ő lábától meglangyosodott topánkákat oldozzák? Az ő ámbra- s még inkább pézsmaillatú bőréhez érnek? Ó! S fésülés közben óhatatlan megsimítják kínai selyemfonálból szőtt haját? S e szemek találkoznak Indiák csillagainak fényével - az ő szemeivel? Jáspis, türkiz és rubin - kiontott hasi vér tündöklése -, vajon mindez versenyre kelhet-e az ő szemesugarával? *(Szégyenlősen.)* S mondd, Lucinda, láttad-e gyöngyházasan derengő, telt, de előkelően formás kebleit? csípejének derűs dombjait? hamvazószerda-homályú hónaljait? *(Még nagyobb szeméremmel.)* S megoldottad-e... megoldottad-e fűzőjének aranyfonálból sodort zsinórait, melyek még Sába királynőjének elefántcsont derekát béklyózták?

LUCINDA Nem, nagyságos úr, még nem szolgálhattam úrnőmet. Csupán látni volt szerencsém.

DON QUIJOTE *(földöntúli reménykedéssel)...* Látni... és? Mit mondasz? Mit mondasz most nekem, a legszerencsésebb vőlegénynek? *(Nagy csönd.)* Ugye, hogy ő a hölgyek eleje? Ugye, hogy szakasztott annyi Spanyolországnak, mint Heléne Trójának?

LUCINDA Nem értem, uram, nem értem.

DON QUIJOTE Világos, a varázslók műve! Vedd tudomásul, Lucinda, amit fel fogni nem tudunk, amit emlékezetünkől kitöröl egy kegyetlen szivacs, amit karunk ereje elviselni nem képes, az mind-mind varázslók és velük szövetkezett óriások praktikája! Engedj hozzá, Lucinda! Rohanok! *(Az ajtóhoz ugrik.)*

LUCINDA Nem lehet, Lovag úr!

DON QUIJOTE *(ordítva)* Akkor te is a varázslók eszköze vagy!

(Az ordítással egyidejűen megvilágosodik a másik szín; Dulcinea budoárjában négy szobaleány s Donna Dolorosa látható. A hölgy ruhadarabjait készítik elő. Dulcinea a paraván mögött várakozik,

onnan hallatszik olykor egy-egy megjegyzése. Don Quijote hangja felriasztotta a hölgyeket, kik éppen egy dalt gyakoroltak: az ének-mester egy újabb művét. Donna Dolorosa, a kiáltás forrását keresve, Lucinda kamrájának ajtajához siet és benyit. Közben Lucinda, sejtve a veszélyt, a lovagot ágya alá kényszeríti.)

DOLOROSA *(benyitva)* Lucinda!

LUCINDA Tessék, Donna Dolorosa!

DOLOROSA *(gyanakvóan körülnéz)* Nem innen jött valami hang?

LUCINDA Innen, kisasszony? *(Ő is körülnéz, ártatlanul.)*

DOLOROSA Úgy látszik, megcsalt a fülem. *(Visszahúzódik. Odabent.)* Nem tudom, nem valami fiút bújtat-e az a leány!

ELSŐ SZOBALÁNY Istenem, abban a korban van.

DOLOROSA Jó, jó, de a herceg úr nem tűr ilyet. Tudjátok, milyen erkölcsös. A majorságban is szétválasztotta a tyúkokat a kakastól. *(Nagy nevetés.)*

ÉNEKMESTER *(feketében, szigorúan)* Akkor folytassuk talán. A kegyelmes úr így parancsolta.

DULCINEA *(a paraván mögül)* Meddig várjak arra a füzőre, lányok?

DOLOROSA A szabónő alakít rajta valamit. *(A lányokhoz.)* A nemes és elmés Don Quijotéről szóló könyvben olyan méretek vannak Dulcineáról, melyek jók talán egy szitakötőnek, egy najádnak - de nem jók e nevezett úrhölgynek, kit kissé kerekre tapasztott az idő...

DULCINEA Mit mondtál, Dolorosa?

DOLOROSA Hogy a tűforgató asszonyság lomhán dolgozik. De majd megsürgetjük.

ÉNEKMESTER Én se ingyen kaptam azt a pár maravédit, lányok! Kezdjük. *(Megadja a hangot.)* A négy szobalány és Dolorosa, kézről kézre adva egy-egy ruhadarabot, ezt éneklük:

LÁNYOK Kézről kézre
adogatni
habos könnyű selymeket...

Piperészve
simogatni
testedet - de... kebledet!

Tobosói
szűzi lélek
angyalarcú hajadon -

Lovagod hí:
„szeretnélek
megölelni, de nagyon!”

ÉNEKMESTER *(kezét dörzsölve)* A legpompásabb művem! A refrén... *(beint)*

LÁNYOK	Kézzől kézre adogatni habos könnyű selymeket...
	Piperézve simogatni testedet - de kebledet.
ÉNEKMESTER	<i>(homlokát törölgetve)</i> Nem kétséges - zseniális!
DULCINEA	<i>(ordítózva a spanyolfal mögül)</i> Megvesz az Isten hidege! Meddig meztelenkedjek itt? Pucéran, mint a kisangyalok! Szólok a kegyelmes úrnak!
	<i>(Nagy futkosás támad, egy leány hozza a fűzőt, benyújtják.)</i>
DULCINEA	Hogy seprűzze meg Szent Apollónia azt a megveszekedett test-sanyargatót, ki ezt kifundálta! Hogy szenvedne kalodát, mint most a kint nyögi miatta egy tisztos nőszemély, ki inkább vállalna máglyahalált, semmint ily pacalnak való szabadalmat! S még meddig várjak erre a sok littylottyra, bársonyra, selyemre, övre, pitykére, csatra? ami csak arra jó, hogy a magamfajta, jó erkölcsű szokott Krisztus leánya elveszítse Istenbe vetett bizodalját!
	<i>(Egy percre megvilágosodik Lucinda kamrája. Csak Don Quijotét látni: a fülét az ajtónak tapasztva hallgatózik.)</i>
DON QUIJOTE	Az ő menyeyi hangja! Eolhárfa! Angyalok éneke! <i>(Beleszagol a levegőbe.)</i> Testének illata! <i>(A kamra elsötétedik.)</i>
DOLOROSA	Úrnőnk legkegyelmesebb elnézését kérem. De a felséges termethez méltatlan öltözékek már készen állanak, hogy e Vénuszt megszégyenítő termetet felruházzák. Előbb azonban útjára bocsátjuk az énekmester urat! <i>(Int, hogy menjen, énekmester sajnálkozva távozik.)</i> Egy pávatollból készült lágyékdísz!... <i>(Átnyújt az első szobalánynak egy nadrágot, s az, mint ezután minden darab, kézzől kézre vándorol, míg Dulcineához ér. A hölgy telt, meztelen karja nyúl ki a ruhákért.)</i> Egy afrikai keresztespók hálójából szőtt harisnya... <i>(Dulcinea kidugja egyik, majd másik meztelen lába szárát, s a szobalány húzza fel neki a harisnyát.)</i> Úgy... <i>(A lányokhoz.)</i> Kicsit kövérebb, de jó lába van. <i>(Nyújtja a további darabot.)</i> Egy brüsszeli vert csipkével díszített ing... Egy hollandus vászonból szabott alsószoknya... <i>(Kézzől kézre; - Dulcinea kéjes kuncogással a paraván mögül.)</i>
DULCINEA	Egészen kiszedtek a formámból, ti kerítőnék! <i>(Kidugja fejét a paraván mögül.)</i> Ez mind a herceg ajándéka?
DOLOROSA	Igenis, Donna!
DULCINEA	Donna az öreganyád! <i>(Visszahúzódik.)</i>
DOLOROSA	Kicsit nehezen szokik hozzá.
DULCINEA	Meg kell adni - még nem is látott -, a herceg úr gavallér ember!

DOLOROSA Szeretném a kisasszony figyelmébe ajánlani, nemsokára tiszteletét teszi nagyságos vőlegénye. Jó lenne némiképp sietősebben készülni.

DULCINEA Nyavalya győzi gombolni a sok gombot, még ha gyémántból valók, akkor is! Gyere kedvesem. *(Berántja magához Dolorosát.)* Juj, valami csikland!

(A lányok közben énekelni kezdik az öltöztetési románcot. Dulcinea lakosztálya elsötétedik, míg Lucindaét fény tölti be. A kislány éppen most érkezik; Don Quijote ajtóhoz szegezetten térdepel, még mindig hallgatózik. Lucinda egy tálon ételt hoz, hideg sültet. Gyengéden megérinti a Lovag vállát; Don Quijote fölrebben.)

DON QUIJOTE *(feláll, porolja magát)* A mennyekből ragadtál vissza, lányom!

LUCINDA Ne tessék haragudni, de enni is muszáj. Akárhogy repül is a lélek. Tetszik látni, én olyan könnyű vagyok, hogy már-már szállok, mint a madár - és mégis; én is eszem. Tessék idenézni. *(Egy falatot eszik.)*

DON QUIJOTE *(Leül az ágy szélére, átveszi a tálcát.)* De fokhagyma vagy ilyen alpári fűszer nincs benne?

LUCINDA Csak illatos fűszerek, Contez hajóiról.

DON QUIJOTE Mert ma, nemsokára, most: - beszélni fogok Dulcineával!

LUCINDA Legyen vigyázatos, Lovag úr. Nagyon vigyázatos.

DON QUIJOTE Ki tiltja meg nekem?!

LUCINDA Van már itt a várban ebből a fajtából, mint nagyságos úr. A Lovag úr nevében a Lovag úr nevét csúfolja meg!

DON QUIJOTE *(kukorékolva)* Hogy? Egy csaló? Egy tolvaj? Egy csepürágó? Egy hitvány utánzó?

LUCINDA És a kegyelmes úr őt halmozza el azzal a tisztelettel, ami az igazit illeti.

DON QUIJOTE *(ki az előbb már beleharapott a sültbe, leteszi a tálat)* Az igazi? És honnan tudod, kislány, hogy én vagyok az igazi?

LUCINDA Valahogy... nem tudom... csak érzem.

DON QUIJOTE Az igazi. Igen. De ki ítéli meg, hogy ki az igazi. És ki tehet bizonyosságot arról, hogy ő az igazi? Milyen tükörben tükröződik mindez? Azt mondják, egyetlen ember csak két szem, csak két fül, csak egy szív és így tovább. De a sokaságnak sok szeme, sok füle van - s vajon a sokaság olyan tévedhetetlen? Ki látja hogy én vagyok én? Nem nyomósabb-e gyakran a talmi, mint az igazi? Nem csattanósabb-e olykor az innen-onnan összekotort, de jól összeábdált hamisság, mint az ügyetlen ártatlanság? Nem baj, Lucinda, én azért vagyok, s így parancsolja lovagi tisztem, hogy megküzdjek a küzdhetlennel, s bebizonyítsam, amit nem lehet: Don Quijote az Don Quijote. *(Mohón falni kezd. A szín elsötétedik, míg Dulcinea terme felragyog.)*

(Donna Dulcinea ott áll hölgyei körében. Valóban gyönyörű az a sok ráncú, méregzöld selyemruha, amit visel, s mellén jóleső fénytelenességgel nyugszik a zöld-arany varázsérem. Ruhája alól kivillan zöldesfekete cipellője, ragyogva, mint a szarvasbogár háta. A Hölg, az álmok hölgye: az egykori szép tobosói parasztlány - most már asszony: érett, telt, szikrázóan barna, délszakian muzsikáló: a lénye, az orgánuma, fényes, dús haja. De azért Dulcinea - közönségesen s valóságosan Aldonza Lorenzo - kicsit megöregedett, de sok még benne a női csalafintaság, nőstényi varázs.)

- DOLOROSA** Dulcinea kisasszony elbűvöli majd a nemes lovagot.
- DULCINEA** Gondolod, megszédítem?
- DOLOROSA** *(igazít Dulcinea ruháján)* Ezek a formák, ezek az izgalmas redők!
(Egy apród lép be, s piros arccal jelent):
- APRÓD** Don Quijote de la Mancha.
(A lányok tapsba fognak, Dulcinea még egy utolsót igazít magán. Belép az Ál-Don Quijote. Bokáig érő, méregzöld köpenyt visel, fején a borbélytányér, Mambrin sisakja. Előrelép; két hosszút, mélyen meghajol. Dolorosa int, s a lányok az ő vezetésével, bókolasok között kivonulnak a teremből. Szemközt áll egymással az álmok hölgye és a csaló. Mélységes, hosszú csend.)
- DULCINEA** Na, emelje már föl a fejét, nagyságod, még görcs áll a tarkójába.
- ÁL-DON QUIJOTE** Még mindig varázslók bűvölete nyűgözi le imádságos úrnőmet!
- DULCINEA** Hallja, uram, ne maceráljon a cifra beszédjével! Szégyen és gyalázat, hosszú évek óta nem hagy nyugton. Folyton izenget, teledongja az emberek fülét mindenféle eszelősséggel, szégyenbe hozza az embert, pironkodásra készíti! Oly érett gyümölcsnek, mint kegyelmed, meghéjasodhatott vón már az agya.
- ÁL-DON QUIJOTE** Kitartásom ezerszeres jutalma, hogy ha káprázó szemmel is, de láthatom a montieli síkság legszebb virágát.
- DULCINEA** Őszintén szólva, nem értem a herceg urat, föl nem foghatom, milyen kedvtelés vezeti, midőn - zokon ne vegye, jó uram - ilyen madárijesztőnek, mint kegyed, rendez oly ünnepséget, minek árából nálunk Tobosóban egy jókora disznófalkát vehetni!
- ÁL-DON QUIJOTE** Ó, szüzies szépség, ha ismernéd karom erejét!
- DULCINEA** Na tessék! Szüzies szépség! Akkor csak azt magyarázza, meg hóbortosságed, hogyan került hozzám két hites uram - nyugosztalja egyiket is, másikat is az Úristen - s két megárvult porontyom, kik bizony lisztből is több vékára valót pusztítanak holdtöltétől holdfogytáig.
- ÁL-DON QUIJOTE** *(ijedten körülnéz)* Két férj? két gyerek? Nehogy hangosan kimondja! Ha ezt megszagolja az az öreg, a herceg, eltoltuk a háztól a jó szerencsét, az enyimet is, de a kegyedét is.
- DULCINEA** Micsoda jó szerencse? Azt hiszi, értek ebből egy szót is?

ÁL-DON QUIJOTE Na, nyissa ki a fülét, vagy mossza ki - de figyeljen rám.

DULCINEA Hallja csak, velem így nem beszélhet! Én módos asszony vagyok, érti? Az előbb csak úgy ragadt a sok nyavalyás, cifra szótól, most meg úgy forgatja a beszédet, mint Sevillában a zsebmetsző urak, a San Salvadore téren!

ÁL-DON QUIJOTE *(felragyogva)* Kegyed járt Sevillában? A San Salvadore téren? Az én pátriám!

DULCINEA *(szemérmesen)* Még hajadon sorban... Szolgáltam ott egy úriháznál.

ÁL-DON QUIJOTE Mondja, drága szépasszony... lehet magával okosan beszélni?

DULCINEA Ne vacakoljon, nagyságod!

ÁL-DON QUIJOTE Pénzről van szó, nem pelyváról! Csupa arany escudóról... Olyan gömbölyű birtokocskát vehet magának, szépasszony, hogy az a két megárvult porontya majd áldja a kegyed nevét halóporában is!

DULCINEA Pénzről van szó, nem pelyváról, de a beszédje telis-teli pelyvával! Hétszer is megkerüli az udvart, míg benyit a kapun!

ÁL-DON QUIJOTE A vén tata, a herceg *(mutatja)* gügye... Nincs egészen otthon. Most azt vette a fejébe, hogy a másik gügyét, Don Quijotét boldoggá teszi, mivel olvasott sanyarú életéről. De hát Don Quijote nincs - és Dulcinea sincs -, viszont van egy herceg, és van egy rögeszme. És van pénz. Zsákszámba arany. Abból aztán, szépasszony, hogy ezt a kegyes csalást elmismásolja, annyi gyertyát gyűjthet Szent Luciának - az még a szembajokra is jó - vagy Szent Mihály képe alá...

DULCINEA *(együgyűn)* Vízi-Miasszonyunknak szoktam.

ÁL-DON QUIJOTE Jó, akkor Vízi-Miasszonyunknak... De akkor kegyed e pillanattól kezdve szigorúan véve Donna Dulcinea del Toboso - éppen úgy, ahogy az a bolond, abban a még bolondabb könyvben, elképzelte álmai asszonyát. Vigyázni kell, mert úgy hallom, járkál itt a vár körül valaki, aki azt meri állítani magáról, hogy ő Don Quijote. És azt is beszélik, szakasztott - én. Hogy ilyen nyalka gyerek. *(Szünet.)* Megértett, szépasszony?

DULCINEA Ha már ide ráncigált az a tisztelendő, a bolond kegyelmes nevében, hát... Mondja, nem puffanhatna úgy, hogy engem a herceg vegyen feleségül?

ÁL-DON QUIJOTE Dulcinea! *(Megcsiklandja állát.)* Az isten is nékem rendelte kegyedet. *(Hosszan megcsókolja Dulcinea kezét.)*

DULCINEA Ne csiklandozzon, hé! Nekem két gyermekem van otthon!

ÁL-DON QUIJOTE Na és! Nekem, ki tudja, mennyi, az egész világban. Viszlát, Dulcinea. És ide figyeljen... *(fogja a kezét)* küldök egy könyvet... abban olvassa el a kijelölt részeket.

DULCINEA Olvasni én csak csillagokat tudok, jó ember!

ÁL-DON QUIJOTE

(megvakarja a fejét) A mindenit! Nem baj, majd a várnagy úr tanítgatja magát. Valamit valamiért. *(Rámosolyog.)* Később még látjuk egymást, Dulcineám. *(Mély bók, kimegy.)*

DULCINEA

Az Isten se ismeri itt ki magát, hogy ki a bolond, ki a józan? A fontos mégiscsak az, hogy valami pénz üsse az ember tenyerét. Szeretem, ha így csiklandanak. No, de ez a sok majmoskodás! Így hajlongani, úgy bókolni, amúgy mosolyogni, mindenhez külön-külön öltözködni! Sok az aggyusztírung. *(Sóhajt.)* Majd meglássuk, hogyan s mint adódik. Plébános urunk is azt mondaná: viseld el, lányom, keresztényi türelemmel.

(Lassan megvilágosodik Lucinda kamrája. Don Quijote, ki az ajtónál térdelt, de nem hallott az előbbi párbeszédből semmit, fölemelkedik, körülnéz, s örült elhatározással benyit Dulcineához. Dulcinea az előbbi alakot látja maga előtt, de kuszáltan, rongyosan, tekintetében megszállott eszelősséggel. Don Quijote vadul körülnéz, s föl-ordítva, a középiütt nyitva hagyott ajtón kiszalad. Lucinda kamrájának ajtaja nyílik, az üldözött Ál-Don Quijote rohan be rajta, s keresztülfutva Dulcinea szobáján, ugyancsak a folyosó felé tűnik el. Őt követi az igazi ismét. Ez a játék négyszer-ötször megismétlődik, vad kerengésben, csapkodásban, zajongásban fejezve ki a kergetőzés izgalmát. Végül az igazi egy pillantásra észreveszi Dulcineát. Ziháló mellel megáll, megfélemedzik mindenről, arcára kiül a néma rajongás. Zekéjéből egy kórót húz elő, mint valami becses virágot, s lábujjhegyen Dulcineához szökken. Féltérdre ereszkedik, a kórót szóltan főhajtással átnyújtja, s esengő arccal várakozik.)

DULCINEA

Maga most kicsoda?

DON QUIJOTE

Kívánjon bár, királynőm, egy fürtöt Medusa hajából, melynek minden szála kígyó volt, avagy kívánja bár magának a nap palackba felfogott sugarait - csak azt ne, hogy én magyarázzam meg fényes-ségednek: kicsoda is vagyok. A néma hűség vagyok; az elepedt hallgatás, a moha, szerelmünk sziklasírján; az északi fény, mely kiolthatatlan - mi vagyok én, kisasszonyom, és ki vagyok én? Tündökletes lényének halvány visszfénye... én csak a világ legelső lovagja vagyok; senki és semmi más.

DULCINEA

Maga az a bolond, nem?

DON QUIJOTE

Hogy én?

DULCINEA

Aki azt mondja önmagáról, hogy nem bolond!

DON QUIJOTE

(megragadja a nő kezét) Ne büntess keményen, Dulcinea, tudom, hogy nem a magad jószántából gyalázol engem, tudom, hogy Merlin, a varázsló bűjtatott fel.

DULCINEA

Ide hallgasson, maga tavalyi kóró, engem ne rágalmazzon, hogy ez bűjtatott fel meg az bűjtatott fel, mert Isten a tanúm, úgy kirepítem magát innen, hogy morzsákban szedik fel az ég madarai.

DON QUIJOTE *(megtörten)* Tudom, Dulcinea, én is megöregedtem egy kicsit... Belátom... de lásd be te is, álmaim asszonya, magad is változtál keveset.

DULCINEA Most már tüstént mondja meg, kicsoda maga, és mit akar?

DON QUIJOTE *(feláll, kiegyenesedik):* Don Quijote vagyok, az utolsó. És velem magja vész a kóbor lovagságnak.

DULCINEA *(észbe kap)* Én meg, ha akarja tudni, a tobosói Dulcinea vagyok.

DON QUIJOTE *(felujjong)* Megtört a varázslat!

DULCINEA És éppen ezért mondom, jóember, maga nem Don Quijote!

DON QUIJOTE Hogy én - nem vagyok én?

DULCINEA Az a fényes uraság Don Quijote, szívemnek kulcsát őrizgeti, itt tartózkodik a várban, s most éppen a herceg úrral huszonegyezik.

DON QUIJOTE Az Istenért! Dulcinea!

DULCINEA Eriggyen innen, mert kiabálok!

DON QUIJOTE Hogy én nem vagyok az igazi? És ezt ő mondja, ő... Dulcinea? Hová futott az a gályáraláló, az a gyilkos, aki nemcsak a nevemet, de Dulcineát is elrabolta tőlem? *(Forogni kezd ön maga körül, mint aki keresi a csalót.)* Szétszabdalom, ízekre tépem! *(Megpillantja önmagát a hatalmas állótükörben. Előrebök.)* Áhá, ott bujkálsz, te cudar! Megvagy! *(Kirántja a kardját.)* Véd magad, te pondró, te kukac, te nyáladék! *(A tükör felé ugrik.)* Kardra kard! *(Vívómozdulatba áll.)*

DULCINEA *(rémülten, kezét tördelve)* Az Isten megáldja magát - mit csinál?

DON QUIJOTE Végre szemtől szembe! Végre nem ködbe markolok, levegőt ölelek, vizet szorongatok! Ó, micsoda jutalma úzott életemnek! Hogy leszámolhatok most e hitvány másolattal, ezzel az emberi testbe bújtatott gonosztettel, amely egy hősi élet egész tartalmát meg akarja semmisíteni! Félsz, ugye, rettegsz, arcodra kiült a vacogás sárgasága, fogaid összekocódnak a remegéstől, csontzene, csontzene! *(Magasba emeli kardját.)* Szegény anyád s apád szégyene is örökre kioltatik!

DULCINEA Segítség!

DON QUIJOTE Akár a tetű, szétkenődsz, varázsló kreatúrája, dicsőségtolvaj, véd magad! *(A tükörbe csap.)*

DULCINEA Segítség! Megbolondult! Segítség! Emberek! *(Mindenfelől emberek rohannak be.)*

DON QUIJOTE *(ismét a tükörbe csap, s az cserepekre hullik)* Hallottátok a végső ordítást? Merlin, a varázsló - ő volt az, megismertem a hangját! Ez volt a hattyúdalod, Merlin! Dicsőség, örök dicsőség!

HERCEG *(sántítva, sietősen érkezik)* Mi ez itt? Mi történt? És Don Quijote? Hogy került ilyen helyzetbe? Mért ilyen csapzott? Ilyen rongyos?

DULCINEA Ez az ember, kegyelmes úr, egy csaló!

(Don Quijote némán, lehajtott fejjel áll. Csönd. A herceg tűnődve néz maga elé. Lucinda a herceg elé lép mint egyetlen könyörgés.)

LUCINDA Kegyelmes úr...

HERCEG Az alak - szakasztott a másik, egyik a másiknak hasonmása. *(Meg-
érinti Don Quijote karját.)* E hölgy szerint ön tehát nem az igazi. És most megkérdem önt, vajon mit válaszol: e hölgy - Dulcinea?

DON QUIJOTE *(fehér arcát magasba emelve, lázasan, rekedten, de rajongva)* Igen. Azért ő - Dulcinea!

Függöny

MÁSODIK KÉP

A várbástya függőkertje. Délelőtt. Bágyadt őszi napsütés. - Ketten: Ál-Don Quijote és Vivaldo jönnek fel a bástyafalba épített, keskeny lépcsőn, élénk beszélgetés közben. Midőn a teraszra érnek, meghalkítják hangjukat. Körülnéznek, s csak akkor folytatják beszélgetésüket teljes szabadsággal, mikor meggyőződtek, hogy kettejükön kívül nincs idefenn senki.

VIVALDO E kurta órácskában dől el: élet vagy halál. Most aztán, Gines, szedd össze magad, vedd észbe azt, amit megtanultál: érik a gyümölcs.

ÁL-DON QUIJOTE Nyugalom, Vivaldo. *(Leül egy karosszékre, társa követi.)* Ha szabad mondanom: kijártam egy akadémiát, egy egyetemet, sőt, néhány különleges tanszéken doktorátust is szereztem.

VIVALDO Nem értem, Gines. Fűzni akarsz?

ÁL-DON QUIJOTE Színhely: Sevilla. Egy tolvajakadémia, Majomláb uram rektorátusa alatt. Egy rablóegyetem, Nyisszantó uram dékánása idején. Azonkívül: kerítésből doktorátus, kizárólag kerek és előkelő hölgyekre kiokosítva; valamint bigámiából, tisztos, élvezeteg özvegyekre építvén, és hogy szerények maradjunk, még okiratgyártásból is - az összes létező és nem létező királyi pecsétekkel.

VIVALDO *(megszégyenülve)* De édes Gines, ki merne téged vizsgáztatni? Mit gondolsz, mondd, mért éppen te, a te sok viasszal hitelesített személyed került előtérbe?

ÁL-DON QUIJOTE Mert a sors nemzöbicskája egyformára fabrikált minket, engem és a bolondot. Ha jól meggondolom, testvérként kellene szeretnünk egymást, édes kacsóinkat összeakasztanunk, énekelve a gyenge napsütésben: „Lánc, lánc, eszterlánc...” De nem. A sevillei főiskolákon, tudós pátareimtől mást tanultam. Föltekerni a belít, szemgolyóját cérnára fűzni annak, aki utunkban áll! Te, édes Vivaldóm, azért választottál engem, mert jól tudod: erkölcsiékben úgy eresztettek el nevelőim, hogy abban hiba nincs. Én nem vagyok az ócska hízelkedés barátja, én inkább tüstént a tárgyra térek, mint ahogy Nyisszantó uram tanította: inkább nyiszálni, mint riszálni. *(Kést húz elő.)*

- VIVALDO** Hisz éppen ez az, Ginesillóm, ha benned nem öltene testet a sevillai iskola minden humanista tanítása, dehogyis volnál te alkalmas egy ilyen lelki kötelék megoldására! Ha példának okáért nem viselnéd előkelő bőrdobbe sütve a Szent Inkvizíció „Égessétek meg!” bélyegét; ha nem csiklandozta volna gégedet az első osztályú toledói bakó nyílt piac közepén, ha nem csónakáztál volna holmi gályapadhoz láncolva, de saját óhajtasodra, Új-Mexikó partjáig (hová a megismerés vágya vitt) - hogyan is lennél te alkalmas, hogy betöltsd az emberiség reményének, az igazság fölönt lovagjának, Don Quijoténak szerepét? De itt, drága Ginesillo, az utolsó tét fekszik az asztalon. Most vagy győzünk, vagy elbukunk. A herceg a humanisták ama válfajához tartozik, aki még mindig olajban főzeti ki a szerinte bűnösöket. Ezért mondom: felkötni a gatyát! Lóháton lesz a párviadal. Az ő gebéje, akit ő Rocinanténak nevez, saját gacsos lábain is elbotlik. Gyere, megmutatom a színteret... *(megfogja a karját, a mellvédhez vezeti)*... odalenn, a póceárok mellett lesz az összefutás. Egy perc, és úgy kidobod az öreget a nyeregből, hogy egy jófajta régésznek is nehéz lesz rekonstruálni őt.
- ÁL-DON QUIJOTE** Sokat beszélsz, Vivaldo. Igaz, a nyereg feltörte a fenekemet, de a leckét már tudom! Oldalba pöccintem az öreget, hogy egy-kettőre, mandinerrel jut a túlvilágra! Stimmt?
- VIVALDO** Ezt vártam tőled, de most eridj, mert jön a bolond kegyelmes - csupa bolond a házban! -, s még őt is meg kell kengetnem... Pihenj és készülődj!
- (Ál-Don Quijote fölényesen intve eltűnik lakosztálya ajtajában.)*
- HERCEG** *(a lépcsőkön kapaszkodva megjelenik)* Az emberben fennakad a szusz, míg megmássza ezt a sok grádicsot!
- VIVALDO** *(elébe siet)* Hogy szolgál az egészsége, főként a türelme, kegyelmes uram? Nem fárasztották ki a próbatételek, már ami a csaló konokosságát illeti, úgy gondolom.
- HERCEG** *(leül)* Ez a csaló, ahogy mi nevezzük, hogy őszinte legyek, arra késztet, hogy magam elé nézzek, és szitálgassam agyamban a történeteket.
- VIVALDO** Legmagasabb bocsánatát kérem, de mi a tűnődésre méltó e hitvány alak felett? Tudott-e egyetlen csinosan csiszolt szonettet is rögtönözni vagy ügyes glosszát, melynek rímbe szedése elfogadott lovagi kötelesség. Nem hebegett-e, habogott-e ilyenkor, vagy még inkább dadogott?
- HERCEG** Mózes is dadogott. Démoszthenész is dadogott. Sőt, ifjúkoromban én is dadogtam.
- VIVALDO** És az ügyességi próbák? Az a remegő kéz? Az a hunyorgó szem? S az a szánalmas gacsosság a széptevésben? És ami végképp eldönti a vitát: Dulcinea szava!
- HERCEG** Dulcineát megbéklyózta a bűvölet.

VIVALDO Hisz éppen ez az, a szerelem csodája, hogy a bűvölet oldódik, tűnik, mint a higany, míglen természetes állapota, azaz hercegnői mivolta egyre inkább betölti méltó helyét!

HERCEG Én nem mondom, hogy az a nyiszlett, rongyos az igazi - és folyvást tűnődöm, gondolkodom. Úgy vélem, a perdöntő mégiscsak a párvialdal.

VIVALDO És ha itt is közbeszól a varázslat, a praktika?

HERCEG Akkor is. Az a mód, ahogy a Lovag diadalmaskodik, vagy éppen elbukik, csak Don Quijotére lehet bizonyító erejű. Mondom: akár győz, akár földre szegeztetik, mindkét esetnek, egy személyre nézve, azonos jegyei vannak.

VIVALDO *(megkönnyebbülve)* Hercegségednek teljes igazsága van.

HERCEG A lovagi védjegy, az fontos.

VIVALDO De mennyire!

HERCEG Mely átdereng, mint fóliánsokon a mester titkos kézjegye.

VIVALDO És nem is kétséges!

(Alulról kürtök rivalgása hullik.)

HERCEG Úgy látszik, kezdetét veszi. Jer, Vivaldo!

(A mellvédhez lépnek, kényelmesen elhelyezkednek, közben a terasz benépesül az udvar ismert alakjaival, köztük Dulcineával és Dolorosával. A kürtszó elhallgat, a zivajgás elül. Az emberek áthajolnak a mellvéden. Alulról a viaskodók hangja.)

DON QUIJOTE Páratlan Dulcinea, segíts! *(Dulcinea dühösen legyint.)*

ÁL-DON QUIJOTE Dulcinea! Apait-anyait bele! Szurkolj az igazinak!

(Dulcinea kendőt lobogtat.)

(A nézők moraja kíséri a lent játszódó viadalt. Mozdulatok, izgalom. Patacsattogás, fegyverzaj, néhány indulatszó s végül egy nagy, tompa puffanás.)

LUCINDA *(boldogan)* Kidobta a nyeregből, csak úgy nyekkent! Így jár mindenki, aki hazudik!

HERCEG Ez aztán elkápráztató! Így vagy úgy - a toprongyos győzött.

ÁL-DON QUIJOTE *(hangja alulról)* Te nyomorult kurafi! Te olcsó szajhák kitartottja!

VIVALDO A praktika! Tiszta sor, a varázslók közbenyekkentettek.

(Mindnyájan hátat fordítanak a mellvédnek, közelednek az előtérhez. Elhelyezkednek. A szolgák frissítőket hordanak szét.)

HERCEG Éppen lapockán találta. Ha szét nem választják őket, lemetéli a fejét.

VIVALDO Remélem, magasságod is észrevette, hogy a toprongyos, a jelzést figyelembe se tekintve, intés előtt előrerúgtatott.

HERCEG Érdekes, én a mi emberünkénél... vagyis annál, kit a mi emberünknek nevezel, Vivaldo, gyakran az én nevemben is - annál véltem látni azt a jogtalan előrerúgtatást.

VIVALDO De nem is az a sorsdöntő; hercegséged igen finoman fejezte ki véleményét. Lehet valaki bukásában is lovag, győzedelmében is csaló. A védjegy.

HERCEG Éppen ez az: a védjegy. Hallottad-e, mit kiáltott a megvert? a nyeregből kivetett, a porba sújtott, ellenfelének sarkantyúi alatt? Hogy is mondta?... *(Finnyásan.)* Strici...

VIVALDO *(pedánsan)* Kurafi. *(Mormogva.)* A barom!

HERCEG *(tapsol az előugró apródnak)* Kéretem a lovagot. *(Apród indul.)*

VIVALDO Várj, azt se tudod, melyiket.

HERCEG Akinek a zekéje rongyos, szeme hályogos a láztól; s a lándzsája töretlen! *(Apród bólintva elszalad.)* Igen, Vivaldo, a védjegy.

VIVALDO Azt hiszem, hercegséged is tisztán látja, további vizsgálódásának még nyomatékos helye van. Végeredményben, magasságos urunk, jelenleg, a történelem műhelyébe szállít nyersanyagot, s óvakodnunk kell attól, hogy szatírok aknázzák ki a felséges törekvést, sárba rontva mindazt, ami tekintélyes, tiszteletre méltó, pompás és csillogó! Igen, az igazság kiderítése, herceg úr, még egynémely próbát szükségessé tesz.

HERCEG Ami engem illet, bennem már majdnem teljes a bizonyosság.

VIVALDO Nem szűnök meg inteni uramat!
(Don Quijote megjelenik a lépcső tetején. Tapsolnak, éljeneznek. A herceg elébe megy, megfogja a kezét, s az asztalkához vezeti.)

HERCEG Illesse, Lovag úr, ezt a széket, fáradtságának gyümölcseivel; a vihar után meghajló ág teljes súlyával.

DON QUIJOTE Szívem bizalma szerint. *(Leül.)*
(A herceg int, szeretne a Lovaggal magára maradni. Az udvari emberek elszélednek. Vivaldo, szokása szerint, egy oszlop mögé bújik.)

HERCEG Nem is tudom, hogyan fogalmazzam... szégyenkezem, Lovag úr!

DON QUIJOTE Az én hű Sanchóm azt mondaná erre: Eső után is jó a köpönyeg; törölközni lehet benne!

HERCEG Az a lándzsadöfés! az aztán Don Quijote volt. *(Fülel.)* Nagyságodnak a gyomra korog? Nagyságod éhes talán?

DON QUIJOTE Éhes - de csupán a szerelemre, vagyis nem is éhes, de szomjas. Egész nyeldekli-berendezésem, a maga nyirokínségével azt kiáltja: merre s hol Dulcineám?

HERCEG Aki, Lovagom, megtagadta önt!

DON QUIJOTE	Hályog a szemén: véredényeiben idegen rögök! Varázslat műve! Ő az egyetlen, az angyali lény, csupán azzal a látomással foglalkozhatik, hogy Don Quijote, merőlegesen előreszegzett lándzsával, mind az éji, mind a nappali hatalmak ellen megvívja győztes csatáját. Én ott élek az ő szembogarában, lágyékának villámzó izgatottságában - ami ezen kívül történik, az mind csalás, szélhámosság, szemfényvesztés!
HERCEG	Leborulok e töretlen hit előtt! <i>(A háttérben hordágyon, egy betakart, mozdulatlan, nyögdecslő alakot szállítanak.)</i>
EGYIK SZOLGA	Hát ez aztán bekapta a legyet! Nagyot repült a nyeregből!
MÁSÍK	Szárazra vetett csuka; hálóba fogott harcsa!
HERCEG	Vigyétek hálótermébe, s hívjátok a kirurgust.
DON QUIJOTE	<i>(Felpattan)</i> Menet, megállj! <i>(A szolgák leteszik a terhet.)</i> Lovagi tiszteből következőleg elrendelem: adjátok át a konyha főnökasszonyának e benső üzenetemet... <i>(mind odafigyelnek)</i> segíteni a nyomorulton, ki életünk és becsületünk bitorolni merészelt - erre kötelez minket a kóbor lovagság rendjének harminchetedik paragrafusa! Keverjen néki a tűzhelyek duennája olyan italt, mely testnek éték, léleknek üdv, szívnek mozgató!
HERCEG	Íme: a nagylelkűség. A csálhatatlan lovagi jegy.
DON QUIJOTE	Kicsinyke olaj, kevéske bor, ujjnyi só és csipetnyi rozmaring szárított állapotában!
HERCEG	Fierabras varázsitala!
DON QUIJOTE	Ahogy kinyilvánítani kegyeskedik.
HERCEG	De hátha nem is lovag?
DON QUIJOTE	Meg kell kísérteni. Legfeljebb, akár valamennyien a kívülállók, okádva felel. Az viszont a belek gyönyörűsége. Mert a belek, miközben megrázkódnak, kinyilvánítják mindazt a bűntudatot, mely lovagoknak és csalóknak egyaránt a mennyekhez vivő utat kövezi. Értették a receptet?
SZOLGA	Értettük és megcsináljuk.
DON QUIJOTE	És beadjátok.
SZOLGA	Isten minket úgy segéljen. <i>(Fölemelik a hordszéket, s beviszik a csalót.)</i>
HERCEG	Lovag úr... ezzel aranybetűkkel írta szívembe a nevét. Röstelkedem.
DON QUIJOTE	Emelje fel, kegyelmességed a röstelkedés porából arcát. Nekünk, kóboroknak, az is elégtétel, midőn látjuk eszméink győzelmét. Korán vagy későn? Még az se érdekes. Sőt, mondhatnám, a korai elégtétel annyi, mint a ki nem feszített húr. Az igazság nyilvánsszejének rezesen zengő, kifeszített húr szükséges - vagyis: a szenvedés!

HERCEG *(mélyen meghajtvá fejét)* Köszönöm nagylelkűségét.

DON QUIJOTE *(most van elemében)* Önnek az a tisztje most, kegyelmes úr, hogy a lovagi erényt, mely oly ritka csillag a világmindenségben, a mindennapi asztrológiába beiktassa. *(Megfogja a herceg vállát.)* Üdvözlöm önt, ki egész életét, dús hatalmát, vagyonának ékkő ragyogását az árvák és elesettek gyámolítójának, a szegénység patrónusának alárendeli!

HERCEG Úgy legyen.

(Hosszú, hosszú szünet.)

DON QUIJOTE Kegyelmességed homlokán most egy különös csillagot vélek látni: az emberiesség csillagát.

(Távolról a Don Quijotét köszöntő románc egy-két szakasza hallik.)

HERCEG Mi az élet, mi a vagyon? Mit tesz a sok glédába állított arany- és platinaoszlop?

DON QUIJOTE Fenséged bizonyosra veheti, amit a kóbor lovagok utolsó példánya mond: bízván-bíztam a jóságnak, az emberi veleérzésnek, gyengéd együttrezgésnek ilyen fókuszában! S tudtam, midőn a csaló bitorolta hősiességem trónusát, végül is annak az eredménynek kell felülkerekedni, mely egyben a tisztesség összegezése mind matematikai, mind filozófiai fokon.

HERCEG *(leborulva Don Quijote előtt s átkarolva térdeit)* Herkules oszlopai.

DON QUIJOTE Könyörgök, mondjon hercegséged most valami egyszerűbbet.

VIVALDO *(futva érkezik)* Kegyelmes uram!

HERCEG *(felugrik térdepléséből)* Mi az, mért zavarasz?

VIVALDO A kapuknál jelentik, alacsonyrendű parasztok csapata esedez meghallgatásért.

HERCEG Bizonyára kegyúri áldásom óhajtják: kergessétek vissza őket földjeikre!

VIVALDO Nem, kegyelmes úr, áldásról nyilván szó sincs! Arcuk szederjes valami belső kintől, hangjuk kimarjult egy ismeretlen szenvedélytől: ők szólni akarnak urammal - életre-halálra!

HERCEG Életre-halálra? Így csak egyenrangúak szólhatnak egymással!

DON QUIJOTE *(Vivaldónak, határozottan)* Mondd meg nekik: fogadjuk őket! *(Vivaldo kényszeredetten el.)*

HERCEG Ez, lovagságod ítélete szerint, helyes volt?

DON QUIJOTE Nekünk nincs titkolnivalónk, hercegem, igaz-e? A népet, mint ahogy az irodalomból tudom, általában fogadni kell!

HERCEG Ha lovagságod véli így - nyilvánvaló, így a helyes!

(A teraszra vezető lépcsőn libasorban megjelenik egy küldöttség: kasztíliai parasztok, bocskorosan, rongyosan, vagy heten-nyolcan lehetnek. Mögöttük a savanyú Vivaldo s két szolga.)

HERCEG Micsoda átható birkaszag!

PARASZTOK VEZÉRE *(mélyen térdet hajtvá)* Igen, kegyelmes úr, a birkafelleg, az istálló-szag, kivált az őszi évad idején, midőn a legelő az akolba húzódik - ez kísér minket, szerencsétleneket; mért nem narancsillat, holott azt is természet az emberfia - ki a megmondhatója ennek?

(Mindnyájan leborulnak a herceg előtt.)

HERCEG Hogyha adótok egyensúlyban lenne a búzzal, egy szót se szólhatna szám, legalábbis mérsékletre parancsolná őt az okos meggondolás. Mit akartok? Mit mocorogtok? Minő rendzavarás hajszol benneteket elém?

ELSŐ PARASZT Irgalom!

(Don Quijote felemelkedik, lassan, nyugodtan, de mégis megszállottsággal, s a térdeplő parasztokhoz közeledik.)

PARASZTOK VEZÉRE A mesta, kegyelmes úr! Térden állva is: a mesta!

DON QUIJOTE Valami bogárzöngés a fülemben... mesta!

(Egy szolga berohan és jelenti)

SZOLGA Beadtuk az úrnak a receptet, épp most okádja ki a lelkét!

DON QUIJOTE Ez csak azt bizonyítja, hogy nincs lovaggá ütve. Mehetsz, fiam. *(Szolga kiszalad.)*

(Dolorosa kicsit becsípve átlibeg a színen; pillanatnyi csupán a megjelenése.)

DOLOROSA Rettenetes la manchai Oroszlán,
Lennél oszlop, lennék rajta borostyán,
Még talán a Halállal is borozván,
Törhetlen Lovag!

HERCEG Mars! Takarodj!

DON QUIJOTE *(gyermekes álmélkodással)* De miért?

HERCEG Lovagságod ehhez túlságosan is ártatlan! Az udvari fertő! Mit tudja, nagyságod!

(Teljes némaság, majd utána a parasztok vezére nyögve, kínlódva)

PARASZTOK VEZÉRE Igenis, herceg úr, a mesta! Kegyeskedjék kegyelmezni!

DON QUIJOTE Micsoda is az a mesta? Mondtam már, zümmög a fülem körül, szárnyas bogárka-módra, van róla némi hallomásom, de végül: micsoda is?

PARASZTOK VEZÉRE Jaj, kegyelmes uram...

DON QUIJOTE *(szigorúan)* Nem ez a rangom! A kóbor lovagsághoz tartozom.

PARASZTOK VEZÉRE

Akkor - kóbor lovagsághoz tartozó kegyelmes uram! a mesta... hiszen tud arról minden emberfia, ki veteményét, zsenge fajt, nyiladozó bokrait félti az uraság nyája elől! Hogy északról délnek hajtja birkanyáját a nagyúr, s ez olyan mint a tenger, ha vihar szántja, de szaga meg bundája van - hej, midőn ősszel északon elfogy a zöld, délnek hajtja a herceg, a gróf, a márk, bárki -, délnek zúdíttja birkáit, juhait, királyi engedelemmel, hogy legelésszen az az óceán a mi földjeinken, hol van zöld, de a mi életünk zöldje, hol van bokor, de gyermekeink táplálékaként, hol van gyümölcs - narancs, citrom, olajbogyó -, de egész esztendőnk szűkös adagjaiként, beosztott nyomorúságunk tápláló eledele! S lezúdul a mesta jogán a hercegnek nyája, mert így engedtetett; lezúdul a sok birkapofa, mely csak rágcsálni termett, s egyszerre vége egész esztendő veritékes vetésének, zsengejének, szárba szökkenő értelmének; egyszerre tízezer őrlő pofa keblezi be életünk értelmét, leányaink hozományát, fiaink tarisznyábválóját! Ó, te irgalmas uraság, engedd el, ha máskor nem is, e szűkös esztendőre, töröld el istentől rendelt jogodat, a mestát, hogy élhessen, ha csak egy esztendőre vagy kettőre, de szussznyi időre a szegény nyomorult, ki szaporodásra, munkára, reményre és sóhajtozásra rendeltetett e véges földi téreken!

HERCEG

(hülyén, szédülten) Vak, bak, buk!

DON QUIJOTE

(egész hosszában kiegyenesedik, a küldöttség elé áll) Felfogtam esendő szavakat, ha csupán itt-ott, de mégis felcsillámló értelmét, szegény parasztok! *(A küldöttségben néhányan fölzokognak.)* A véges értelem, akár a villámfogó, nekiszegte ezüstláncsáját szavatok viharjának. *(Ismét néhányan fölzokognak.)* Figyelmezzetek jól, tisztítsátok meg agyátok a szédültség bogáncsaitól! Én, Don Quijote de la Mancha, az eleinte Búsképű, majd később Oroszlánlovagnak nevezett, igazságosztó személyiség kijelentem: Spanyolhon egész területén, beleértve Sevillát, Madridot, Burgost, Valladolidot s az egyéb nagyvárosokat: eltörlöm, megtiltom, megsemmisítem a szegény parasztnép és egyéb csőcselék nyomorgatóját - a mestát! Nincs olyan kiváltság e naptól fogva, mely benneteket arra kötelezne, hogy zsenge és illatos narancsfáitokat, növendék olajligeteiteket, káposzta- meg hagyma-veteményteket odavessétek egy mohó és sok ezernyi birkapofa képében jelentkező önkény pusztításának! Elrendelem, hogy ezentúl vidámak s jóllakottak legyetek; hogy élvezzétek jámbor munkátok gyümölcsét. Ha pediglen ezt a rendeletemet valamely pásztorbarom áthágni merészelné, fogjatok füttykőst, fészítsetek íjat, markoljatok jókora köveket, s üzvén üssétek a bitorokat! Így rendeltem én, a Halak Hónapjának évadján, Don Quijote de la Mancha - jegyezzétek meg mindörökké nevemet - a Szabadítás Lovagjának nevét. *(Parasztok hozzátülekednek, csókolják kezét, arcát, homlokát, haját, ahol érik.)*

DON QUIJOTE

S most pedig, meglelt igazságtok tudatában: távozzatok!

(A küldöttség nagy zajjal, hálálkodással, éljenzéssel távozik, még messziről is hallani áradó örömeiket.)

HERCEG *(nagy szünet után - hűdésesen)* Nem értem... vak, bak, buk!

DON QUIJOTE Hercegséged nyilván úgy érzi magát, mint ki teljesítette az emberi nem akaratát.

HERCEG *(még mindig kábultan, de feláll)* Hogy elrendelted, ezentúl nincs mesta?

DON QUIJOTE Abban a szellemben, amit herceg úr, testével, lelkével amúgy is kinyilvánít.

HERCEG Hogy ragadjanak követ, karót, husángot, midőn pásztoraim megjelennek?

DON QUIJOTE Istenugyse, mulatságos egy jelenet lesz abból. Betörik néhány foglár orcanyergit!

HERCEG Hogy tízezer juhom, birkám, leendő rackám s kétezer egyéb marhám, kitiltatik a parasztok mezsgyéjéről?

DON QUIJOTE Mint ahogy az Úristen is elrendelte Ádám-Évának: usgyi a Paradicsomból!

HERCEG *(magához térve)* Mi jogon merészelte, hóbortosságod, az én nevemben, ajkam mozgását kisajátítva, elrendelni ezt? Nem veszi észre, csorbaagyúságod, hogy ezzel a felelősséget minden ízében nélkülöző beszédével szent és el nem vitatható, örökkön-örökös jogokat sértett? Nem veszi észre, hobbantságod, miszerint eme gyermeteg parancsolatával hideg sírkamrárt ásott önönmagának? *(Ordítva.)* Hogy merészkedett?

DON QUIJOTE Hercegséged túl sok tüdőt pazarol! *(Dörögve.)* Elfeledi nyilván, hogy a kóbor lovagság utolsó képviselőjének - ki egyébként az elesettek egyedül elismert gyámola - joga és kötelessége minden agyhűdéses hercegecske ellenére parancsot adni a rablás, a tiprás, a szennyes érdek elsöprésére. Ám üvöltsetek, ti született, de már agyalágyult arisztokraták! - ám gyalázzátok a friss és talpra szökött emberséget; ám hápogjatok vén, asztmatikus haramiák: mesta, nem lesz - én, én, én - nem engedem! *(Mégpöccinti a herceg orrát.)* Mit szól ehhez, pajtásuram?

HERCEG *(tapsol, fegyveresek rohannak be, s köztük Vivaldo)* Ez a fickó szélhámos, bitorló, csaló - bilincsbe verni!

(Megrohanják a veszettül viaskodó Don Quijotét.)

VIVALDO Ugye, uramisten, mégiscsak győz az igazság! *(Don Quijotét elhurcolják; Dulcinea, ki most lépett be, hangosan felkacag.)*

Függöny

HARMADIK FELVONÁS

ELSŐ KÉP

Ködből bontakozó rajzolat, mely egyre határozottabb kontúrokat ölt. Várudvar, keresztmetszetben dombos emelkedővel. Hátral bátyafalak, pinceablak. Elátkozott szöglet ez a nagy labirintusban. A színpad előterében fél méternyire kiemelkedő, nagy kövekből rótt kútkáva látható, fedőjeként sűrű vasráccsal. Használaton kívüli dísz kovácsoltvas vedertartó.

Ha úgy kívánja a játék, a dombos emelkedő keresztmetszetében megvilágosodik, tehát látható lesz a kútkáva alatti rész, vagyis a kútakna, mely most kiszáradt állapotában tömlőcül szolgál; ezúttal Don Quijote föld alatti rabságának helye.

Idő: őszeleji éjszaka. A fiatal hold még felhők mögött vándorol, de azért átdereng, sejtelmes-homályosan. Ebben a párás elrajzoltságban láthatók a bátyák szelídre-mosódott vonalai, egy torony csipkéi s egy széles kapu vasszerkezete.

Fönn a bátyákon örök silbakolnak; lándzsájuk ezüstje megvillan olykor. A várkapolna toronyórája a felet üti. E pillanatban döcög elő valahonnan Vivaldo, láthatólag virágos jókedvben. Egyenest a kúthoz tart.

VIVALDO Lovagocska! *(Odalenn sötétség, válasz nincs.)* Gyöngyöcske, Lovagocska! Mondanék valamit... *(Mozdulatlanság.)* Itt Vivaldo beszél, a várnagy. Egy egészen pici kis mondat, és benne a föl-támadás!

(Hosszú szünet, majd a kútakna megvilágosodik. Látni, amint a lovag a falba épített horgokon egész a rácsig kapaszkodik.)

DON QUIJOTE *(nyögve)* Eh!

VIVALDO Egy szó, és szabadulsz!

DON QUIJOTE Ah!

VIVALDO Kezedben börtönöd kulcsa.

DON QUIJOTE Ó!

VIVALDO Mondjam?

DON QUIJOTE Bizonyára ő küldött - Dulcinea!

VIVALDO Fütyül rád!

DON QUIJOTE Hazudsz!... Akkor talán a herceg...

VIVALDO Van eszibe!

DON QUIJOTE *(könyörögve)* A kicsi Lucinda!

VIVALDO Valami kocsissal forgolódik.

DON QUIJOTE Nyálazó! Köpködő!

VIVALDO Nagyon kérlek, öregúr, ne sértegy! Én segíteni akarok. El kell ismerned bűnösséged - és az út - szabad.

DON QUIJOTE Oda se hallgatok.

VIVALDO Hát itt akarsz megbűdösödni, szétmállani?

DON QUIJOTE *(gőggel)* Vannak még számosan híveim, és azonkívül: az igazság is az enyém!

VIVALDO *(dühödten távolodva)* Ha csak ezek a te közbenjáróid, akkor kevés idő se kell, és patkányok gurigáznak a szemgolyóddal... *(Legyint, és eltűnik a bástya egyik mélyedésében.)*

LUCINDA *(átszalad az udvaron, kezében élelmiszerbugyor)* Lovag úr... *(Leül a kútkávéra.)* Édes, kedves Lovag úr... tessék csak figyelmezni... Én vagyok... én!

(Az akna világos lesz, Don Quijote ismét a rácshoz kapaszkodik.)

DON QUIJOTE Te, ki az a te?

LUCINDA Én, Lovag úr!

DON QUIJOTE Megismerem a hangod... áldott légy véletlen vagy tudott szerencse - hogy eljöttél, hogy idejöttél.

LUCINDA Hiszen tetszik érteni...

DON QUIJOTE A kiváltságos, az egyedüli, a páratlan!

LUCINDA Túlozni tetszik, Lovag úr. Nem vagyok erre érdemes.

DON QUIJOTE Dulcineám!

LUCINDA *(elszomorodva)* Nem. Csak Lucinda.

DON QUIJOTE *(csalódva)* Ó... *(felgyúlva)* Akkor... bizonyára ő küldött... ide-rendelt... szolgálatomra, parancsolt!

LUCINDA Nem értem, Lovag úr.

DON QUIJOTE És mit izen? Csókokat küld-e vagy gyengéd ölelést? Börtönöm kulcsát-e vagy százfogú ráspolyt?

LUCINDA *(átgyömöszöli az élelmet a rácson)* Egy kis vacsora...

DON QUIJOTE *(mohón felbontja a csomagot)* Szalonna és vereshagyma! Ezt nem Dulcinea küldte! Ezt valaki más! Egy varázsló teáltalad, hogy a hagyma fertelmes bűzével elválasszon minket - engem és Dulcineát!

LUCINDA Nem Dulcinea, és nem varázsló - egy hithű keresztény szakácsné, irgalmas szívének sugallatára!

DON QUIJOTE Akkor te is álnokul váltod a szót! Akkor vedd tudomásul...

LUCINDA De hisz én szeretem a Lovag urat! Én csakis, csakis javát keresni jöttem!

DON QUIJOTE Ördögi praktika mind! Takarodj, hitvány képmutató!

LUCINDA *(rémtől távolodva)* Te jó Isten, légy irgalmas hozzá! *(El. Don Quijote a rácsmögül utánavágja a kis csomagot.)*

(E pillanatban fehér női alak suhan át az udvaron, és ő is a kút-kávéra telepszik. Don Quijote, még mindig a rácson csüggeszkedve, reményteli arccal hallgatózik. Lassan látható lesz a könnyű muszlinba öltözött hölgy: Dulcinea. Nagyot, mélyet sóhajt.)

DON QUIJOTE Ki légyen az megint? Jó avagy rossz szellem-é? Tündér vagy démon? Lucinda vagy még egyéb bosszúság?

DULCINEA *(megretten, felugrik)* Ki az?

DON QUIJOTE Ki az odafenn?

DULCINEA Minő jogon kiáltozol?

DON QUIJOTE A sínylódó jogán, ki szabadulást remél! Aki vár valakit... Őrangyalát!

DULCINEA *(meghőköelve)* Hát te vagy az? Ebben a kútban? Hát idedugtak?

DON QUIJOTE És te?

DULCINEA *(hangot vált)* Tessék kitalálni.

DON QUIJOTE Fülem azzal hiteget: valami szűz, annak is rangos.

DULCINEA Kapiskálod.

DON QUIJOTE Termetre karcsú, idomra gömbölyű, lélekre - vulkán!

DULCINEA Keringsz körötte.

DON QUIJOTE Erkölcse, akár az első hó; szeplőtelen.

DULCINEA Áhá! Ahá!

DON QUIJOTE Ó, a te szívjósságod - gyolcs a sebre! kenőolaj égető fájdalomra, citromnak hús leve lázvert toroknak.

DULCINEA Úgy, úgy!

DON QUIJOTE Kit keblében visel egy hős s nem is bármiféle!

DULCINEA Az, az!

DON QUIJOTE A szabadítás Lovagja! Mivelhogy most már így nevezik szerte a világon... És te?

DULCINEA Én?

DON QUIJOTE Dulcinea del Toboso!

DULCINEA Stimmel!

DON QUIJOTE Királynőm! Jöttél feloldani rabságomat?

DULCINEA Talán...

DON QUIJOTE Elhoztad kulcsát bilincseimnek?

DULCINEA Miért ne?

DON QUIJOTE Feloldani a varázslatot? Visszaadni ruganyos derekam a ficánkoló paripának? Karom a bordazúzó lándzsának? Szemem a sashívogató messziségnek? Ó, Dulcinea, s én gyarló lélek még kételkedni voltam merész! Ha sohasem is, de most kimondom ilyen póre-póri szavakkal:

szeretlek téged. Így, minden lovagi ékességtől megfosztott szavakkal: szeretlek, Dulcinea! Egész életemet ez érzésnek rendeltem alá, egész életem semminek is kevés, árnyéknak is illanó, szétporlad, mint a futóhomok e nagy és eltörölhetetlen érzés mellett: szeretlek téged, téged és mindig és örökkön-örökké. Ó, bárha akadna toll, mely e szavakat följegyezné, mint egykor Homéroszé, ki belevéste a szerelmi világmindenség csillagrendszerébe Odüsszeusz bölcs és ravasz szívének minden dobbanását! Elhatároztam, Dulcinea, ha megszabadulok e földi nyűgöktől, elviszlek valami békés és harctól csendes világba, hol éjt és nappalt, valamint nappalt meg éjt a te szépséged szolgálatának szentelhetek. Igen, Dulcinea, meg ne vess e földi szavakért: elveszlek feleségül. Még sosem kérdezhettem tőled, most megkérdezem, mert kell a bizonyosság, hogy láztól szivacsos szívem ismét megteljen az élet nedveivel, szeretsz-e te is, Dulcinea? Mondd? Lovagod, akár a denevér, élet és halál padlásán függeszkedve kérdi: Szeretsz-e, Dulcinea?

DULCINEA

(lépteket hall) Pszt! Csönd! Valaki közeleg!

DON QUIJOTE

(miközben lassan megsötétedik a börtönakna) Várok türelemmel!

DULCINEA

Hallgass! *(Magában.)* Remélem, ő lesz, a bitang. Megvárakoztat, vagy elvételtem az órát? *(A harangtorony tizenkettőt kongat.)* Szelemek ideje! A frász töri a békés embert. Ilyenkor az a jó, dunyhát a fülre, bújni a jó melegbe! *(Föhláll, kémlel.)* Ő jön-e? *(A lépcsőkön Ál-Don Quijote jelenik meg.)* Végre már, hogy idetörte nyakát, deli vőlegény uram! Ez is különleges egy házasság: utolsó percben is rázhat a hideg, vajon nem csapnak-e be, vajon nem lyukas zsák-e az ígéret: fent beöntik, alul összesöprik. Hajh, a becsületes asszonynak nincs biztosítása!

ÁL-DON QUIJOTE

Régóta vársz, babuci?

DULCINEA

(visszaül a kútra) Mért kellett épp itt találkozoznunk?

ÁL-DON QUIJOTE

Jó, csöndes, magános hely, sehol egy lélek. Itt megbeszéljük azt, ami birizgál téged...

DULCINEA

(felcsattanva) Én nem harmadolok, én csak felezek! *(Észbe kap.)* Még meghallja az a bolond odalenn.

ÁL-DON QUIJOTE

Kicsoda?

DULCINEA

A Lovag.

ÁL-DON QUIJOTE

Attól ne tarts, babuci. Az már innen ki nem jön - legfeljebb vízszintesen. Ha meg jár a szája, ki az, ki nem tanúsítaná, hogy félcédulás, gügye, rács mögé való?

DULCINEA

Akkor ez, úgy látszik, rendbe rakódik, vagyis nem tesz egy öltést se, hogy ő odalenn tátogatja a száját! De hát attól a mi számadásunk még nincs egyenesbe!

ÁL-DON QUIJOTE

Mit gondolsz, édesem, átejtlek? Azt hiszed?

DULCINEA

Azt.

ÁL-DON QUIJOTE Te butus, te húsos tubica! Te bolondos fehérszemély! Hogy én - becsapnálak téged? *(Megragadja.)* Adj egy puszit, Dulcinea!

DULCINEA Hallja, ez nem volt alkuba köztünk!

ÁL-DON QUIJOTE Alkuba, nem alkuba, gusztusos egy portéka vagy! *(Magához öleli, megcsókolja.)* Esküszök, minden érdek nélkül!

DULCINEA Legalább a szakállát - azt mégis lenyisszanthatta volna. Olyan, mint egy tüskésdisznó. *(Hosszan visszacsókolja.)*

ÁL-DON QUIJOTE Ez jó volt. Akkor - ezekben a dolgokban, egyek vagyunk. *(Felegyenesedik.)* Az esküvő, az már külön egy ceremónia. Ahhoz külön pofa kell. Nehogy elkacagd magad!

DULCINEA Én olyankor mindig komoly szoktam lenni.

ÁL-DON QUIJOTE Amikor pedig a kórus belevág, siess kezét csókolni a hercegnek!

DULCINEA Csupa bagószag a keze.

ÁL-DON QUIJOTE Akkor is - az egy hercegé! Most pedig... vedd ezt a kendőt, nászajándék. Elbúcsúzunk. Külön-külön. Én jobbra és te - amerre akarsz. Jó éjt! *(Gyorsan távozik.)*

DULCINEA Hogy megszorogatott, megtapogatott, a pimasz! Orcám szinte tüzel. Az ember nem is hinné, hogy egy ilyen nyamvadt egyszálból, még az is meggyújthatja a tisztes asszonyi testet! Hiába minden, a sok évi özvegység... tarlóra ítéltetvén, bár mondják, ha pihen a föld, dúsan terem később... Gyűlnek benne sók meg zsírok... meg vágyakozások!... Mindenesetre gyújthatom megint a gyertyákat Vízi-Miasszonyunknak, könyörögve néki, hogy nullust írjon a kísértés helyébe... *(Szedelőzködik.)* Menjünk, lányom, tegyük el magunkat, úgy látszik, mégis lesz haszna ennek a kutyakomédiának...
(Fölemelkedik, elmegy. Ekkor bukik ki az újhold a felhők közül. A lépcsők felől társaság tűnik fel. Láthatóan kapatosak: duennák és udvari léhűtők, szóvivőjük Dolorosa. Az udvarra érnek, zajongva, zsvajogva. Dolorosa a kúthoz ugrik, s csendre inti társait.)

DOLOROSA Énekmester! *(Az emberke előugrik.)* Kísérjen hát! Szerenádot a bolondnak!

TÖBBEN Nagyszerű! Kitűnő! Eminens!

DOLOROSA Pszt. *(Énekmester megadja a hangot.)*
Rettenetes la manchai Oroszlán,
Lennél oszlop, lennék rajta borostyán,
Még talán a Halállal is borozván,
Törhetlen Lovag...
(Bogyborékoló, vidám nevetés. Fentről, valamelyik ablakból a herceg szigorú hangja)

HERCEG Micsoda boszorkányszombat ez ott?
(A részeg társaság szétrebben. Holdsütötte csend.)

DON QUIJOTE *(felordítva)* Vivaldo! Vivaldo! *(Az akna kivilágosodik.)* Hát ez volt Dulcinea? E szóra idomított rest, kinek lelke sehol? Hát ő az az az?, kihez odacérnáztam minden reményemet? Kinek feje köré fűjtam álmaim buborékait? Kit megszenteltem és megtiszteltem, s kinek saruit imádsággal, suhogásait szívdobogással, illatait vértolulással köszöntöm? Hát ez ő? Ez volt vala az én birodalmam? Erdeimben a paradicsommadaram? Tollas bokkrétám? Messzi repülő íjam? Akiről képzelgek mind nappal, mind éjjel, a reggelt sem kivéve? Ó, hitvány áruló! szívárványos szemérmertlenség, becsapás, magam-megtagadása! Ezért pusztuljak el itt, szalamanderek, csótányok, pincebogarak között? Vivaldo! Vivaldo!

SZOLGA Mi van, mit akarsz, bolond?

DON QUIJOTE A bolond követeli a józant! A dőre képzelgés a valódi létet! Vivaldo - őt akarom! *(Fáklyák világítják meg az udvart. Kilép az álmos Vivaldo.)*

VIVALDO Mit háborogsz, elmehomályos?

DON QUIJOTE Gyere közelébb!

VIVALDO Vizsgáljátok meg a rácsokat, nem veszélyesek-e szabadulásra?

(Két szolga megnézi a rácszatot.)

ELSŐ SZOLGA Rendben itt minden, uram! E börtön rácsai tartósabbak, mint bármi más.

VIVALDO Jó. Helyes. Annak így van rendje. Elmevettek. *(Az udvar kiürül.)* Nos, na - mit akarsz?

DON QUIJOTE Utánad mondom.

VIVALDO Mit?

DON QUIJOTE Amit mondasz.

VIVALDO Helyes. Akkor szabad az út. De hát tébolyult gőgösséged...

DON QUIJOTE Már gőgös nem vagyok.

VIVALDO Esztelen rátartiságod...

DON QUIJOTE Rátarti, az se vagyok többé.

VIVALDO Ez mind nem elég. Mondd azt, hogy lovag, se vagy, de sohasem is voltál!

DON QUIJOTE Hogy én lovag nem vagyok?

VIVALDO Még azt is, hogy csaló, az vagy, közönségesen! Ahogy Sevillában mondják, az ócskáspiacon, germanisco-szóval: svindler! Ezt így kell mondanod! Mit teketóriázol? Nincs melletted léleknyi lény se!

DON QUIJOTE Hogy én... hogy is mondd... azt mondjam önmagamról... svindler?

VIVALDO Azt!

DON QUIJOTE És... most? Tüstént? Vagy talán... holnap is lehet? *(Reménykedve.)* Holnapután?

VIVALDO Most!

DON QUIJOTE *(Mellre ejtett fejfel.)* Akkor hát hallgasd amit mondok...

VIVALDO Látod, öreg, van benned kicsiny belátás is, felismerése magad-szemmiségének. Ki az, ki téged ezután bolondnak nevezhetne?

DON QUIJOTE Nem akarom ezt hallani! Mondtad, hogy beszéljek, hát beszélek, de ebből elég!

VIVALDO Várj, várj egy kicsinyt, hívok valakit. *(Egy ajtó felé siet.)*

DON QUIJOTE Áadtam magam neki, tiporjon, gyalázzon - csak innen el, csak innen el!

(A herceg Vivaldo kíséretében belép.)

HERCEG E kései órán? Micsoda ötlet, Vivaldo?

VIVALDO Amit oly megérzéssel kegyelmeskedett megállapítani, íme, a bűnös ajkán nyer végső elismerést. *(A kútból.)* Ki magad hosszú esztendő-kön át Don Quijoténak nevezted, bitorolván ezzel a nemes lovag-nak kijáró rangot s tisztességet, nyilvánítsd ki önmagad, szabad akaratból, senkitől és semmitől nem kényszerítve, kicsoda is vagy te igazán! Fordítsd színére csalfa szavaid fonákját, s szolgálj végre azt, ami jó, nemes és igaz! Ha töredelmes megvallással eleget teszel a mennyei s a földi igazságnak, bírhatod herceg urunk kegyes ígéretét, mely szabadsággal bátorítja még a bűnözőt is! Nos? *(Hosszú csönd.)* Na? Na?

(A magába omlott lovagot felhúzzák a kútból.)

DON QUIJOTE Vallomással vallom... vallomással vallom... vallomással vallom...

VIVALDO Várj! *(A szolgákhoz.)* A krónikást! *(Hangok továbbadják a kiáltást: a krónikás futva jön.)* Az utókornak fontos tudnia az igazat s méghozzá: a teljes igazat. Most aztán beszélj!

DON QUIJOTE Krónikás uram, herceg uram... Utókor! Ki csalárdul magamat lovnak mondtam, az igazság tisztítótűzében elismerem: én se lovag, se Don Quijote nem vagyok. Én nem indultam útnak, hogy védelmezzek árvákat, gyámolítsak özvegyeket, s hogy lándzsám az önkény bordájába döfjem! Ennélfogva tehát én csaló vagyok csupán, egy csalafinta csaló, egy pőrére vetkeztetett csaló...

VIVALDO *(A krónikáshoz.)* Írd, szavak szerint... És?

DON QUIJOTE *(fölkökögve)* Egy svindler, az vagyok csupán!

HERCEG *(együgyűn)* Svindler? Az micsoda?

VIVALDO Apagyilkos.

HERCEG Tehát beismerte volt, hogy apagyilkos. *(Krónikáshoz.)* Foglald mondatokba, örök tanulság miatt: apagyilkos. Boldog vagyok, hogy udvarom öröködi, s hogy megóv csalóktól, bitoroktól, s hogy mind-ezt íme a tudatlanok elé tárhatjuk, fenjék rajta agyukat, erősítsék hűségüket. Őt pedig, ezt a halovány másolatot, ki önmaga ismerte el hitványságát - dobjátok ki!

(Don Quijote leejtett fejjel, egész testében reszketve a kapu felé indul.)

LUCINDA

(a lovag elé térdel) Édes, egyetlen, igazi lovag úr!

(Elcsendesítik. Innen is, onnan is, felhangzik a nevetés; először elvétve, aztán viharszerűen. Mikor kilép a vasrostélyos kapun, még mindig üldözik a hangok: svindler, csaló, csaló, svindler!)

Függöny

MÁSODIK KÉP

(A függőterazon, a Don Quijote kiséprűzését követő napon: vasárnap délelőtt. Késő őszi napsütés, egy utolsó fellobbanás, mely színeiben a nyárinál gazdagabb, rafináltabb, sokprizmás tündöklés. Mikor a függöny fölmegy, fiúk, lányok szalagokkal díszített ajándékokat visznek az új pár lakosztályába. Két szolga nagy nyögések között nádfonatú utazókosarat cipel, majd megkönnyebbülve leejtik. A várkápolnából karének szűrődik ide.)

ELSŐ SZOLGA

(távoztában) Nászajándék... két saroglya trágyának nincs ilyen súlya! *(Az utazókosár megreccsen.)*

MÁSODIK

Fölfelé, ezen a sok garádicson! Kiveszi az ember lelkét. *(El.)*

(Az utazókosár teteje fölemelkedik: Sancho feje bukkan elő, de lépteket neszel, s nagy sóhajtással visszabújik, Dulcinea jön, gyors szökelléssel, izgatottan. Gazdag himzésű, suhogó atlaszruhát, fényes, fekete haján tornyos föveget visel, s erről csipkeuszály omlik alá. Az asztalhoz lépeget, csipked a tálra készített frissítőkből, s kipurultán, fölgýúltán dúdolni kezd)

DULCINEA

Szép aránknak keblei!
Lám, az új férj mily deli!
Ifjú párunk csín-teli,
Csín-teli... de
Csín-teli!

Férjurnak jó sora,
Van dohánya, van bora!
Szerelemben szapora,
Szapora... de Szapora!

... Szüzanyám, ez a sok ének! Minden csupa arany meg sárga meg kék... s azok a szédítgető illatok, az asszonyságok kebliből-hajából! Hűvös suttogása bársonynak, selyemnek s a kordovánnak jó, keserű férfiszaga! *(A mellvédhez fut.)* És ez mind-mind énmiattam? Uram, szabadíts meg a gonosztól! A bolond elment, de engem itthagyt evvel a zsebtapogatóval... A bolond már senki se, de én ittmaradtam Dulcineának! Hát kicsoda is vagyok én valóságosan? Aldonza Lorenzo, ki a leggubancosabb szösz is aranyosra fésüli? ki a legfaggyúsabb birkát is gyors kézzel megnyírja? ki oly tisztára rostálja

a búzát, mint a gyémántszemecskéket? Vagy tán... mégis?... *(középre megy)* én lennék Dulcinea del Toboso? Hátha tán a sok hagymázás beszéd pedz valamit? S az a bolond kakas mégis hajnalt kukorékol? S azok a fohászok, nyögések igazán engem szólítanak? S engem nógat a teméntelen nyavalygás, hogy nyissam ki magamat a széptevésnek, a hódolatnak, az őrjöngésnek, éppenséggel úgy, amint az a féleszű izengeti, esztendők óta már, megzavarván a szép, csöndes időt, foglalván levelekbe, szóbeszédbe, ki tudja, mibe? *(Előbbre szökik.)* Uramisten! Hátha ő tudja az igazságot, és Aldonza nincs, és van Dulcinea? És hátha tán összevág minden, amit kótyagolt... hogy: rózsás ujjú hajnal... a hold meg csupán egy gyémántsarló... És hogy az ő szíve szépségem hálójában ugrándozik! Ki tudna ehhez? Hátha ez a minden itt nem zagyvagolás, gügyölés, pelyvatoregetés? Vízi-Miasszonyunk! Én valóságosan szép lennék? Mondd meg, de igaz szívedre! A derekam, mint lilium ringása? Mikor a teli sajtárt viszem, szokták mondani, szépen reng a hátam közepe! Hát a hercegasszonyok így lépkednek *(mutatja)*, s tudok-e olyan lenni a szerelemben, amint ilyes helyen illik: hízelgőből rideg, szigorúból szerelmes? Olyan vagyok-e, mint azok a törzsökös asszonyságok: gyönyörű, mint egy torony, zsenge, mint egy üsző, friss, mint a mandolatej? S most az utolsó szent kenetig nevetni nem szabad, csak felölteni mosolyt, szólni nem szabad, csak társalkodni, járni nem szabad, csak szókdécselni? Lehet-e... lehetséges-e... hogy én vagyok... hogy én lennék... hogy én lehetnék Dulcinea? *(Elragadtatott mozdulat.)*

ÁL-DON QUIJOTE

(A lépcső felől, sötétzöld bársonyba öltözve, kandúrosan kifent bajusszal) Hol a keserves kórságban kerengsz-forogsz-kujtorogsz, te libák, kacsák, tyúkok hercegasszonya! Az öreg tatusból, a hercegből is kifogy a szusz, a nagy keresésben! *(Megpillantja a belépő herceget.)* Add ide patyolat kezecskédet, Dulcinea! *(Erőszakkal karjába rántja.)* Fecske-érintő hajó a biztos kikötőben! Mondhatom, hercegségednek, életem legtündöklőbb pillanata volt... ha megengedi, magasságod, hogy emlékezetébe idézzem... már csak a történelem miatt!... egy rubin fénypászma hullott az oltárra... zsenge szüzek hangja az égbe röppent... Dulcineám tekintetében a ki nem mondott, valóban kimondhatatlan igen... lelkeink abban a pillanatban, ahogy mondom, abban a minutumban egyesültek!

(Egy bástyaterasz felől az ifjú párt köszöntő románc motívumai hallatszanak.)

HERCEG

(hellyel kínálja őket: leülnek) Nos, Dulcinea? *(Hosszú csönd.)*

ÁL-DON QUIJOTE

Beszélj, liba!

DULCINEA

Én mégis Alonza vagyok...

HERCEG

(nagyothallóan) Hogyan?

DULCINEA

(Miután a csáló oldalba böki)... a rubintos szüzek... az a pászta... a lelkek... a mi lelkeink... (Elsírja magát.)

HERCEG A nemes szirom, ha túlságosan is hév nap éri - becsukódik. Csak sírj, leányom!

ÁL-DON QUIJOTE Ez Dulcinea! A nemes szirom! Különösen, ahogy hallottuk - ha becsukja magát!

HERCEG Nászi kettős! Öleld magadhoz, lovagom! *(A csaló magához rántja Dulcineát.)* Így, ily fennkölt tisztességgel, ily hamvas szeméremmel! Ugye, lányom, megtört a varázslat. Felszállt szívedről a lidérc, ugye?

ÁL-DON QUIJOTE *(oldalba böki Dulcineát, hogy feleljen)* Nos?

DULCINEA Azt hiszem... *(A csalónak.)* Vegye az oldalamból csontos könyökét!

HERCEG Évődő suddogás, pacsirtapityegés, nászi izgatottság! *(Biztatóan.)* Eljön az éjszaka, eljön bizonyosan, ha már tíz hosszú esztendőt kibőjtöltetek!

SANCHO *(ki az utolsó szavakat félig kibújva hallgatta)* De én egy szikrányit se már! Lakodalomban éhkoppon maradni! *(A hercegéhez fut, földre veti magát,)* Itt vagyok, drága, nagyságos Lovag úr, megérkeztem, teljes számársebességgel. Bebocsátani nem akartak, hát jöttem, ahogy tudtam. Gondoltam, a gazdám lakodalma, bár éppenséggel fizetni úgy fizet, mint hívót az Úristen, reménységgel! Hát eljártam nagyságod parancsolatja szerint, hogy fölkutassam Tobosóban...

HERCEG Állj talpra, hű fegyvernök - Dulcinea del Toboso, a te úrnőd, itt foglal helyet a lovag úr oldalán!

SANCHO *(körüljárja Dulcineát)* A magasságos Dulcinea nagysád! Hogy kikupálódott! Ez a kerek abroncsszoknya, meg a haja is megfésülve szépen... a birkanyíró-ollólátta fürtök! Hát, úrasszonyom, eszközök mindenre, ami kötelező, a legpiripántosabb aragoni asszonyságnál is különbnek tetszik lenni. Tessék már megengedni, hogy megfogdossam kicsinyt, nem a szellemvilágból tetszett előjönni, mert újabban már nemcsak a kóbor lovagokat, de még a kóbor fegyverhordozókat is jól falhoz állítják a kóbor varázslók! *(Megtapogatja Dulcineát.)* Szagra, formára, tiszta valódi! Nagyságos Lovag úr, megragadta a szerencse üstökét!... *(A csalóra téved a tekintete.)* De hiszen a... *(megrendült felismeréssel)* a nagyságos úr nem a nagyságos úr... a lovag úr... nem a lovag úr... Szem, arc, orr - olyan - és mégsem az... Szakáll - szélcibálta cirok - és mégsem az! Nem, nem! Tagadom! Hívom tanúnak Szent Mártont, ki félköpenyét a szegényeknek adta (a másik fele neki magának kellett) - ez a Don Quijote nem Don Quijote!

ÁL-DON QUIJOTE *(nyugodtan)* Ez a Sancho Panza - nem Sancho Panza!

HERCEG *(fölpattan, magára mutat)* Én ugyebár a herceg vagyok? *(Dulcineára.)* Ez az úrhölgy itt Dulcinea! *(Sancho reménykedő arccal biztatja.)* Ez a lovag pedig - Don Quijote! *(Szolgákhoz, Sanchóra mutatva.)* Ezt pedig gurítsátok le mind a hetven garádicson!

SANCHO	<i>(miközben megragadják és vonszolják a lépcső felé)</i> Ez a kificomodott uraság, ez egy tökinda és nem Don Quijote! Ez csalónak is fölvezetett, hamisnak is hitvány! Ez egy tetű, egy lapostetű! <i>(Ledobják a lépcsőn.)</i>
HERCEG	Ezt a dolgot szépen tisztába hoztuk. Az igazsághoz is sok ösvényen vezet az út. <i>(Tapsol a szolgáknak.)</i> Zenét! <i>(Az énekmester vezetésével három zenész lép be: fuvalás, citerás és tamburás, s az új párt köszöntő románcba kezdenek.)</i> Most pedig, élvezzük e percek gyönyörűségét, mert az idő a legtüzesebb paripánál is gyorsabb.
ÁL-DON QUIJOTE	Legalább saját kegyelmes szemével látta, saját áldásos fülével hallotta, hercegséged, mire képes napjainkban a bűbájosság. Ez a figura, ki Sancho alakját öltötte magára - bár én már a szagáról megismertem, hogy nem Sancho, mert kénkö-szaga volt -, ez a figura nem más, mint az a hírhedt orgazda, aki Sevilában fent van a lajstromon, a Merlin nevezetű varázsló.
HERCEG	Feledjük Merlint! Hagyjuk a pokolit - adjuk át magunkat az emberi örömök tüzes ízeinek. <i>(Szagol.)</i> A levegőben van egy kis kénkö-szag, de mondják, módjával jót tesz a tüdőnek. <i>(Gyönyörködve nézi az új párt.)</i> Így akarlak látni benneteket, mint kései századok fiai ama rézkarc ábrázolatán... Boruljatok össze! <i>(A csaló és Dulcinea kénytelen átölelni egymást.)</i> Úgy, úgy, mintha maga az öreg Tizián álmodott volna titeket vászonra! A szelídség, az erkölcs, a kellem.
DULCINEA	Ne szorongasson, mafla!
HERCEG	<i>(nézegeti Dulcineát)</i> A hús derengő rózsaszíne! A kéknek-pirosnak szivárvány világa! <i>(Föhláll.)</i> Most pedig ejtsünk néhány szót a jövődőről. <i>(Zenészek meghajlással el.)</i>
ÁL-DON QUIJOTE	<i>(érdeklődéssel)</i> Úgy van! A jövődőről!
HERCEG	<i>(föhl-alá sétálgat, közben szőlőt majszol)</i> A mai nap életem elégtétele. Elértem, amiről merengtem, álmodtam: a boldogság kertjébe vezéreltem Don Quijotét és a szépséges Dulcineát! <i>(Dulcinea a szemét törölgeti.)</i> Vagyis elmondhatom: kupolát vontam az igazság temploma fölé!
ÁL-DON QUIJOTE	<i>(szipákolva)</i> Fölmúlhatatlan! Lélekbe hasító.
HERCEG	... Operibus credite et non verbis - ahogy János apostolunk mondja -, a tetteknek higgyetek, ne a szavaknak.
ÁL-DON QUIJOTE	<i>(felgyúltan)</i> Az apostolnak igazsága van! <i>(Izgalmában ő is járkálni kezd, párhuzamosan a herceggel.)</i>
HERCEG	Éppen ezért, mielőtt útjaink kettéválnak... <i>(megcsipkedi Dulcinea arcát)</i> a tobosói fehér galamb a la manchai oroszlánbarlangba röppen...
DULCINEA	Magasságod felcicomáz!

HERCEG Akkor hát halljátok szavam! De nem! Örökítsük meg ezt a pillanatunkat! *(Tapsol.)* Küldjétek a krónikást!

ÁL-DON QUIJOTE *(lökdősi Dulcineát)* Vesd magad térdre előtte! *(Dulcinea megteszi: a herceg megsimítja az asszony állát.)*

HERCEG Finom, mint a kínai selyem! De hol az ördögbe marad az a krónikás? *(A mellvédhez siet.)* Hu-hu!

DULCINEA Szóval lehet a bukszát előkészíteni. Aztán idehallgasson, engem nem fizet ki pár piszkos reállal!

HERCEG *(bakugrásban a lépcsőhöz)* Hu-hu!

DULCINEA Hallja?

ÁL-DON QUIJOTE *(brutálisan)* Hogy varrnák be a szád! Elrontasz mindent!
(Krónikás, kezében tekerccsel, futva jön.)

HERCEG Foglaljunk széket. *(Csak a krónikás helyezkedik el, tollával, pergamennjével, a többi állva marad.)* Írjad tehát...

ÁL-DON QUIJOTE *(kezét dörzsölve)* Fülem bezárul, szemem becsukódik - nem hallok - nem látok!

HERCEG Don Quijote de la Mancha és Dulcinea del Toboso legmagasabb kegyúri akaratunknak megfelelően örökké egynek, szét nem bonthatónak nyilvánítatik! Egybekelésük udvarunk örömnapja. Elrendelem tehát, hogy frigyük minden fordulóján, esztendőről esztendőre, a legtávolabbi bástyákon is, megfúvassanak a harsonák. Kötelezővé teszem ezt a tiszteletadást utódaim, ivadékaim, minden rendű és rangú leszármazottam örökségeként. Vale.

KRÓNIKÁS ... örökségeként. Vale.

ÁL-DON QUIJOTE *(idegesen körülnéz)* Vale.
(A bástyákon megszólalnak a harsonák, írnok hamut szór a pergamenre, és átnyújtja a hercegnek, ki azt a hűdésekén bámuló Ál-Don Quijoténak adja át.)

DULCINEA *(hosszú szünet után)* Köszönjük ezt is hálatelt szívvel, kicsorduló könnyel, elakadt szóval, pirult orcával... *(a csaló oldalba löki, hogy már elég)...* kegyelmességednek!

ÁL-DON QUIJOTE *(a herceghez lép)* Köszönöm ezt, hogy úgy mondjam, a kóbor lovagság, az angolországi pairek és a francia tizenhármak nevében. Hanemhát...

HERCEG *(felragyogó arccal)* Nos?

ÁL-DON QUIJOTE Én ugyan csupán a halandó agyával méricskélek, de gondolni úgy gondolom, az égi napsugár után jön a földi napsugár.

HERCEG Hogy mondod ezt, lovagom, nem értem...

ÁL-DON QUIJOTE *(tollas fővegét gyűri)* A földi napocskák... vagyis aranyocskák... a hagyakozás, úgy gondolom.

HERCEG A hagyakozás?

ÁL-DON QUIJOTE Újabban végrendeletnek is mondják.

HERCEG Mi közöd a végrendelethez?

ÁL-DON QUIJOTE Mikor megkerestek, így szólt az izenet: jöjj, nemes lovag, a herceg úr aranytallérocskák napsugarával kívánja földi léted fénybe borítani. Így jutalmazza majd a jutalomtalan erényt.

HERCEG *(dermedten)* Én úgy véltem hinni: ez a jutalom, a nász, a hymen.

ÁL-DON QUIJOTE Ez?

HERCEG Igen. A legfőbb megjutalmazás. A harsonatisztelgés, az inkább a történelemnek szól, mint neked.

ÁL-DON QUIJOTE És az izenet?

HERCEG Milyen izenet?

ÁL-DON QUIJOTE És az ígéret?

HERCEG Milyen ígéret?

ÁL-DON QUIJOTE Tudom, megpróbálni kegyeskedik a hűséges szívet. De azért szeretném látni azt a hagyakozást.

DULCINEA Legalábbis az elszámolás miatt, herceg úr, mert ebben bízni nem lehet!

HERCEG Tehát néked díjazásban nem ez a legtöbb? Szentségben nem ez a legfontosabb? Hogy karodba foghatod az elillanót?...

ÁL-DON QUIJOTE *(leplezetlenül)* Fontos ez, jó uram, a hóhérnak, nem nekem. Engem azok a kis napocskák birizgálnak! Fényük is van, zenéjük is van - lássuk a hagyakozást!

HERCEG Nincs!

ÁL-DON QUIJOTE És a fekvőségek?

HERCEG Elfeküdtek.

ÁL-DON QUIJOTE Kondák? Gulyák? Ménesek?

HERCEG *(ordítva)* Elszéledtek.

ÁL-DON QUIJOTE *(a hercegnek esik)* Lehet, hogy maga bolond, van hozzá pénze elég, de én abból élek, hallja, amit kivasalok, legombolok, kipréselek! Azt hiszi, én potyán fárasztottam magam? *(Rángatja.)* Bevenni azt a sok maszlagot, tanulva oly beszédeket, hogy evvel a tudománnyal legföljebb a gügye-akadémián kaphatnék darócot a testemre, szalmát a derekam alá, míg bordáimról az utolsó falatot is lezabálnák a poloskák? És mit gondol, lüke úr, én tán meszet ettem, hogy nektárért, ambróziáért, fülemüleszóért engedjem magamhoz ragasztani ezt a fehérnépet, kit se testem, se lelkem nem kíván? Mi vagyok én, potyapepi?

DULCINEA	<i>(nekiugrik)</i> Hű, te nyamvadt paszulykaró, te szukapecér! A rojtos szádra mered venni az én makulátlan nevem? <i>(A csaló ellöki, térdre esik. A herceghez.)</i> Ennek egy vasat se, herceg úr! A pénzt nekem tessék adni! Az árváimnak!
ÁL-DON QUIJOTE	<i>(torkon ragadja a herceget)</i> Na, fizess, fizess, ne forgasd a szemed!
HERCEG	<i>(hápogva-fulladozva)</i> Segítség! Gyilkos! Segítség! <i>(Őrség rohan elő, lefogják a támadót, elkeseredett viaskodás.)</i>
ÁL-DON QUIJOTE	Ezért még elszámoltatlak, öreg, de ezt a cafkát is átsegítem az üdvözítőhöz!
HERCEG	A kútbörtönbe vele, ahol az ártatlan szenvedett!
ÁL-DON QUIJOTE	Engem? Tudod, ki vagyok én? Ginesillóval bánsz te így? A sevillai tudós társaság elnökével? <i>(Dulakodás közben leszaggatják melléről a zubbonyt, és látható lesz a megbélyegző jel.)</i>
TÖBBEN	<i>(szörnyülködve)</i> A Sanbenito! A hóhér bélyege! <i>(Ál-Don Quijotét elhurcolják.)</i>
VIVALDO	<i>(meghajtott fejjel, nagy komolysággal előlép)</i> Kegyelmes uram, szűrjük át szívünkön a keserű tanulságot. <i>(Nagy csönd.)</i> Én azonnal látni véltem, méltatlan agyamban eleve megfogant: e bérgyilkos, ki most oda kerül, ahová való, bitorolni jött az igazi jogait! De ajkam lomhább volt agyamnál. Most arra kérem hercegségedet, a megbántott igazság szerény prókátoraként, adjuk vissza a szeplőtelen jó hírét, a kóbor Lovag becsületét. Javaslom tehát kellő alázattal: kapjon lóhátra méltó csapat, hozzuk vissza, ültessük asztalhoz az igazit.
HERCEG	Finom disztinkció, Vivaldo! Látod, ez közös tulajdonunk, a humánum. Legyen óhajod parancs. A szem optikája véges. Emberek vagyunk, véthetünk hibát. De van egy hatalom, az idő, mely előbb vagy utóbb, de igazságot tesz. S hogy tíz, húsz vagy ötven esztendő múlva - visszafelé mit számít az? Előre meg ki biztosíthatja magát. Egy magasabb célszerűség kezében vagyunk. Hát akkor... induljatok! <i>(Vivaldo mély meghajlással el.)</i>
HERCEG	<i>(Dulcinedához.)</i> Te pedig, Dulcinea, ittmaradsz közöttünk. Nemsokára megérkezik a Lovag, az igazi.
DULCINEA	<i>(indulatosan előlép)</i> Igazi, nem igazi? Micsoda játék ez a szentségekkel! Elég nekem ebből ennyi is! Átlátok én most már a szívükön, mint a fűjt üvegen! Hát mit gondolnak maguk, mi vagyok én? Farsangi maskara? Keressen a kegyelmes úr más bolondot magának, vagy tömessen birkaszöszből. <i>(Lekapja fejdíszét, és a herceg elé csapja.)</i> Isten megáldja! <i>(Kirohan.)</i>

HARMADIK KÉP

A la manchai szegény nemes házában, pontosabban a hálótermül szolgáló nagy szobában. A falak avítottak, sárgásszürkék. Jobb felől boltíves ajtó, szemközt sűrűn rácsozott ablak, rajta kárpitfüggöny. A bal sarokban rézsút mennyezetes, függönyös ágy, óriás, groteszk bárka. A falakon régi fegyverek s egy megfeketedett szentkép. A vakablakban mécses pislog.

Kékesbarna félhomály. Idő: kora hajnal. Pillanatnyi csend, majd éles kakasszó.

A lovag gyors mozdulattal félrevonja ágyának függönyét és kiles. Vénebb és szikárabb, mint valaha. Mereven forgatja fejét, fülel. Újabb kukorékolás.

DON QUIJOTE

Hívtál, kakas? *(Reménykedve.)* Sarkantyús kegyelmesség, szólítottál? *(Csend. Kikászálódik az ágyból.)* *(Nadrágot, papucsot húz, kiegyenesedik.)* Jelentkezem! *(Csönd. Az előtérhez közeledik.)* Éjszaka van? Reggeledik? Sarkantyús kegyelmes úr! Nem hallom az újabb kürtjelet! *(Feszülten figyel, kukorékolás. Boldogan, felszabadultan.)* Hát mégis nekem szól a jeladás? Ébresztő - és nekem? Sancho, ej Sancho, nem hallasz, viaszt pergettek a füledbe?

(Gyorsan nyílik az ajtó, Lucinda sietve be.)

LUCINDA

A nagyságos úr kiáltott? A nagyságos úr felébredt? A nagyságos úr leszállt az ágyról?

DON QUIJOTE

Saját lábamon. Mért álmélkodom?

LUCINDA

Örülök, Lovag úr, csupa öröm a szívem! Merthogy napok óta mozdulatlanak tetszett lenni.

DON QUIJOTE

Mit mozdulatlan?

LUCINDA

Szeme, ajka zárva.

DON QUIJOTE

A tél is csak addig tél, amíg eljön a tavasz.

LUCINDA

Akkor a plébános is fölhagyhat a búcsúbeszéd szerkesztésével.

DON QUIJOTE

Micsoda búcsúbeszéd? *(Szünet.)* Inkább azt mondd meg, éjszaka van-e vagy hajnal?

LUCINDA

Hajnal! Kora reggel! *(Elhúzza a függönyt, bezúdul a fény.)*

LUCINDA

(lelkendezve) Viszem a hírt mindenkinek, szaladok!

DON QUIJOTE

Maradj kicsit. *(A kezéért nyúl.)* Milyen jó meleg a kezed.

LUCINDA

A föld is jó meleg, Lovag úr. És átadja a melegét a talpamnak, az meg a szívemnek és a szívem a kezemnek. Ez az útja.

(Sancho lép be égő gyertyával. Szeméhez kap.)

SANCHO

Itt már napfénnel világítanak? *(Elfújja a gyertyát.)* A nagyságos úr?

DON QUIJOTE

Dehogysis! A hazajáró szelleme. *(Sancho gyors keresztet vet magára.)*

DON QUIJOTE

(eszélősen nevet a tréfán) Cudarul megéheztem.

SANCHO Valóságosan vagy csak a lovagrend törvényei miatt.

DON QUIJOTE *(szigorúan)* Korog a gyomrom.

SANCHO Hát ha komoly a beszéd, akkor maradt egy kis leves estéről.

DON QUIJOTE Tán csak nem a zápfogaim híjára céloztok azzal az örökös levesnótával?

SANCHO Ej, nagyságos úr! Ha a dúcban gerlicék helyett szopósmalacok fészkelnének, most bőrös pecsenyét ropogtatnánk.

LUCINDA Hozom a leveskét! *(Ki.)*

DON QUIJOTE Nem is parasztlány ez! Virágos ágacska, hercegisasszony...

SANCHO *(szigorúan)* Már megint kezdjük, nagyságos uram?

DON QUIJOTE Még azt a kis álmot is elveszitek? Gyémántból kavics lesz, hercegnőből pórleány? A legrosszabbak a fordított varázslók, a visszajózanítók. Mondd meg, de őszintén, Sancho, minek az élet, ha minden megfogható, ha mindennek leírható alakja és anyaga van, ha nincs a valóság mögött egy másik valóság, amit egyesek jövőnek, mások reménynek, megint mások perspektívának neveznek?

SANCHO Hisz ez az, nagyságos uram! Az asszony is mindig azt hadrikálja: mi a perspektívája egy fegyverhordozónak, akinek ura elvesztette a birodalmát, az álmait? Milyen nyugbér ígérkezik ebből?

DON QUIJOTE *(feláll a csodálkozástól)* Mi ez? Bolondok stafétája? Átveszed a botot?

(Lucinda ront be.)

LUCINDA Nagyságos uram! Nagyságos uram! A Dulcinea nagysága! Már itt van az udvaron. A kaptatón kimelegedett. Olyan az orcája, mint a piros lazac.

DON QUIJOTE *(egy helyben ugrálni kezd)* Donna Dulcinea? Jól láttad? Nem a képzelet játszik veled? *(Kis csorba tükröben nézegeti magát tetőtől talpig, illeg-billeg.)* Sancho! A páncélomat! A lábszár-, könyök- és bokavédő vasakat! A dárdám fényes? S a toll a sisakomon?

LUCINDA Hallotta, hogy Lovag úr nagybeteg, hogy Lovag úr az ágyat nyomja...

SANCHO Talán szerencsésebb volna, nagyságos úr, ha visszabújna a takaró alá.

DON QUIJOTE Beteghez jött, hadd lásson beteget, igaz?

SANCHO Úgy, úgy! Engedjük elfacsarodni a szívét; a beteglátogatónak úgy sincs más jutalma, mint hogy saját irgalmát élvezi.

DON QUIJOTE *(leejt karját)* Hát jó, legyen. *(Ruhástul az ágyra fekszik, magára húzza a színes gyapjútakarót. Lucindának.)* Vezesd be, kérlek. De kiváltságos tisztelettel. *(Lucinda ki.)* Sancho, mit mondjak neki? Hogy szóljak hozzá? Milyen szavakkal kezdjem?

SANCHO Olykor-olykor nyögni tessék.

(Nyílik az ajtó, belép Dulcinea teljes feketében. Kezében fonott kosár. Mögötte a megilletődött Lucinda.)

DULCINEA

(elfogódva, csöndesen) Jó reggelt. *(Sanchohoz.)* Az urad? *(Sancho legyint.)* Azt beszélnek, közelebb az éghez, mint a földhöz, igaz? *(Az ágy felől nyögés.)* Azt beszélnek, az elméje tiszta, mint a burgosi bor, igaz? *(Nyögés.)* Azt mondják... *(Lábujjhegyen az ágyhoz közelít.)* Eljöttem hozzád, ide figyelj... Hallod, amit mondok? Búcsúzóban megmondom - így rendelte az az író, az atyád -, égeti arcomat az a farsangi komédia ott a hercegnél... hogy amiatt a zsebnyszáló miatt talán gonosz is voltam hozzád... Erre sincs szavad? *(Nyögés.)* Ebben a kosárban egybesült kappan meg olajbogyó borecetben *(Don Quijote váratlanul felül.)* Uramisten! *(Keresztet vet.)* Fölemelte a lélek! *(A lovag visszahuppan.)* Mert mindig a lélek emelte, azt beszélnek. *(Sancho a kosarat nagy óvatosan az ágy közelében helyezi el. A lovag időnként kinyúl a takaró alól a kosár után. Ez a játék többször megismétlődik.)* Azt mondják, az ilyen gyönyörű lélek kedveli a csúf burkolatot, s hogy nem a hüvely a fontos, hanem a kard! *(Lucindához.)* Megjegyzem, elég oktalanság, mert mire az emberlánya észbe kap, elszállhat az a gyönyörű lélek. *(Közelebb lép az ágyhoz.)* Hát így járunk veled is, te szegény nyavalyás? Hát ezért jöttem én hozzád Tobosóból? Még búcsúzni se tudunk egymástól? Hát ezért hajszolt az az író, az a Cervantes úr? - hogy bírjalak rá a végső nyugalomra? Hisz arra nincs is szükség. Nyugszol te; szegény, minélkülünk!

SANCHO

Éppen azért mondom, fiatalasszony, mert nagy utat kellett fölgombolyítanunk, tegyük kényelembe magunkat odaát, a vendégszobában, az alabástrom kádat megtöltöm friss vízzel, hogy kedvünkre lucskolhassunk, majd aztán összeszedve frissességünk, visszatérünk ide a nagyságos úrhoz, kit addigra - adja isten - tán fölültet még az a bizonyos lélek.

DULCINEA

Nem bánom, no!

(Mindnyájan mennek kifelé, amint zárul az ajtó, a Lovag kiugrik az ágyából, fölkapja a kosarat, remegő kézzel leveszi födelét és beleszagol.)

DON QUIJOTE

Egybesült kappan! *(Szippantás.)* Olíwabogyó borecetben! Ó, ti múzsái orromnak, ínyemnek! Nem! Nyálkahártyák izgatottsága, őrlőizmok nyugtalansága - visszakozz! *(Visszaejti a kappansültet.)* Az ő gyengéd keze tépje ízekre ezt a foszló pecsenyét! Zsirtól csillámos rózsaujjjaival nyújtson át egy-egy szárnyat, egy-egy combot, egy-egy melledarabot! *(Visszahelyezi a födelet.)* Várni kell. *(Kemény kopogtatás. A lovag ágyba ugrik, magára húzza a takarót. Kopogtatás ismétlődik.)*

DON QUIJOTE

(takaró alól) Ki az?

(Belép Cervantes. Hosszú, feketébe öltözött férfi, félkarja bénán az oldalához szorul.)

CERVANTES

Jó napot. *(Csönd.)* Elkéstem volna?

DON QUIJOTE Kit keres?

CERVANTES Á, megszólaltál?

DON QUIJOTE A tegező szó lelkek érintkezése. Mi oka erre?

CERVANTES Rokonok vagyunk.

DON QUIJOTE Milyen ágon?

CERVANTES Felmenő ágon.

DON QUIJOTE Az akasztófa is felmenő ág. Mit óhajt? Ha éppen adószedő volna, hát igen, adóm fizetetlen. Úgy tudom, Szent Györgyre se vetettek ki adót a sárkányölés gyönyöre miatt.

CERVANTES A sárkányölés - privát passzió. De ami az adószedőt illeti, hát az is voltam.

DON QUIJOTE Kit tiszteljek önben?

CERVANTES A nevem Cervantes.

DON QUIJOTE Ismerősnek tűnik.

CERVANTES Írással foglalkozom.

DON QUIJOTE Sorát se olvastam, mai írókkal nem rongálom a szemem.

CERVANTES A szülőapád vagyok, fiam!

DON QUIJOTE *(felül)* Jó! Nagyon jó! A szülőatyám! Csudálatos! *(Szigorúan.)* Hagyjuk a tegezést. Pénzem nincs, türelmem fogytán, isten megáldja!

CERVANTES Nem érted! Én találtalak ki!

DON QUIJOTE Hagyjuk az ilyen etikai tréfákat, uram. Majd az utókor...

CERVANTES Látom, kissé csökönyös vagy. De hát ezt is nekem köszönheted. Hát figyelj ide, megmagyarázom.

DON QUIJOTE És mit magyarázna, uram? Hogy megalkotott, hogy kitalált? Jó, elhiszem. És mit még? Hogy oldalamba kötött egy rozsdáste kardot? Pajzsot a mellem elé, mit átjár a varrótű is? Ezzel az útravalóval küldött világot hódítani? Fáklyát tartani a sötétségnek? Belém ültetél egy rögeszmét, egy lidércclángot, hogy legyek mániákusa az igazságnak? És ebben a porhüvelyben?

CERVANTES Hisz épp erről akarok most veled...

DON QUIJOTE Rettenthetetlen karom akár a piszkavas! Rettenthetetlen lábam, akár a szöcskeláb! Rettenthetetlen szívem oly örvényektől tépett, mint maga a Tajo vize! - Igen, igen, ön ravasz, sanda módon kiültetett a placra, hogy képembe röhögjenek, hogy századok s ezredek kacagjanak a bolondon, aki nem bolond, de összeütközik benne a halhatatlan és a bukásra szánt!

CERVANTES *(lehajtott fejjel)* Jóvá akarok tenni mindent. Ezért küldtem hozzád Dulcineát is. A jóvátétel miatt.

(Don Quijote kiugrik az ágyból, és egy szökelléssel az asztalnál terem. Megragadja Cervantes kezét.)

DON QUIJOTE Jóvátenni? Üljön le, atyám.

CERVANTES *(leül)* Mindent, mindent jóvátenni!

DON QUIJOTE *(sugárzó arccal)* Hallgatom, atyám!

CERVANTES Súlyos helyzetben vagyok, fiam. Érts meg engem, hiszen te - én vagyok. Szomorúbb a sorsom, mintsem hinnéd. Ha nem tudnád, a feleségem otthagytott, lányom ribanc hírébe keveredett. Engem meg nyomnak, szorítanak, képtelen vagyok írásból megélni. Az udvarnál keltik rossz híremet. Rágcsálnak, rágalmaznak. A kollégáim! A konkurrencia! Micsoda véd- és dacszövetség! És mindenütt Lope de Vega. Színpadon, kiadónál, mindenütt csak ő! Csak ő!

DON QUIJOTE Hol az a kontár? Hadd választom el a fejét a nyakától!

CERVANTES *(legyint)* Hadd el. Írónak nem rossz. De lelketlen. Tudod, hogyan fogadta a könyvem? a te kalandjaidat? Butaságok gyűjteménye, ezt mondta. *(Kezébe temeti arcát.)* Hát ki értse más, ha ő se? *(Felnéz, határozottan.)* Most írom a második kötetet. Be kell hogy fejezzek, fiam.

DON QUIJOTE *(ragyogva)* Kezdem érteni szándékát, atyám. Ön most arra készül, hogy fölemeljen, nemde?

CERVANTES A kiadó és az olvasók kívánsága szerint.

DON QUIJOTE Ajzott szívvel hallgatom! Tehát?

CERVANTES Tehát hazatértél, s most megbékélt szívvel meggyónsz papodnak...

DON QUIJOTE *(álmélkodva)* Meggyónok?

CERVANTES Az egyházi cenzúra miatt. Aztán búcsúlevelet írsz a királynak...

DON QUIJOTE A királynak?

CERVANTES Az udvari cenzúra miatt.

DON QUIJOTE És? És?

CERVANTES Más semmi. Meghalsz.

DON QUIJOTE Én? *(Feláll, Cervantes fölé egyenesedik.)*

CERVANTES Igen. Így kívánja a koncepció.

DON QUIJOTE A tisztelt koncepció téved. Nem halok meg.

CERVANTES Hogy mit merészelsz?

DON QUIJOTE Nem és nem!

CERVANTES Vigyázz, egy tollvonás, és véged! Te az én tulajdonom vagy. Írói lelemény!

DON QUIJOTE Köpök az írói leleményre! Gyengeagyúságod megfeledezett arról, hogy alkotása egy szép napon élni kezd, kilép a krétakörből, és már nincs hatalma felette! Hát most itt tartunk éppen!

CERVANTES Némulj el! Megtiltom, hogy beszélj! Bolond!

DON QUIJOTE *(Letép a falról egy kardot.)* Kifelé! *(Kergetni kezdi az író.)*

CERVANTES Segítség! Segítség!

(Dulcinea, Lucinda, Sancho sietve be. Don Quijote felhagy az üldözéssel, kacagni kezd.)

SANCHO Hogy milyen fürge, nagyságos uram! Hajszálla a régi. *(Don Quijote magasba emeli a kardját.)*

DON QUIJOTE A régi bolond?

SANCHO ... akitől nem lehet megtagadni a bölcsességet.

DON QUIJOTE Megfeleltél. *(Mély meghajlással Dulcinea felé.)* Kisasszonyom! Tudtam, hogy egyszer magad szántából eljössz hozzám; hogy saruid megérintik küszöbömet. Engedd meg, hogy ajkammal illessem ruhádat. *(Megcsókolja ruhájának szegélyét.)*

DULCINEA *(zavartan)* A gyönyörű lélek. Megjegyzem, én mindig éreztem, hogy kegyed az igazi, és amikor megtagadtam ezt, én nem voltam az igazi. Ezt el kellett mondanom. *(Közben Don Quijote fejére illeszti Mambrin sisakját. Sancho szó nélkül leszedi a falról a vértézet darabjait, és kezdi a lovagot öltöztetni.)*

DON QUIJOTE Áldásodat kérem, Dulcinea.

DULCINEA Hát újra csak útnak indul? Nem fogad szót az író úrnak?

DON QUIJOTE Soha senkinek. Mindig is úton vagyok. Kérem az áldásodat.

DULCINEA Ne kótyagoljon, uram, hogy én meg az áldás!

CERVANTES Parancsold meg neki, Dulcinea!...

DULCINEA Nem. Legyen úgy, ahogy ő kívánja. *(A lovaghoz.)* Hajoljon hozzám kicsinyt. Lejjebb. *(Két kezébe fogja a lovag fejét, és megcsókolja a homlokát.)* És majd megkérem Vízi-Miasszonyunkat... *(Elsírja magát.)* Meddig lesz úton, jó uram?

DON QUIJOTE Száz évig, ezerig, nem tudom. De azért, eztán, mindig is veled leszek. *(Indul az ajtó felé.)* Ég veletek! *(A küszöbön.)* Lesz még találkozásunk!

SANCHO *(utánaszalad a kosárral)* Nagyságos úr, a kosár.

DON QUIJOTE *(átveszi, magához emeli)* Persze, persze, a kosár.

(Lassan kimegy.)

(Egy percig lehajtott fejjel állnak, néma csöndben. Kívülről trombitaszó, nyers zajok. Vivaldo lép be, udvari díszben.)

VIVALDO *(harsányan)* Békecséget mindenkinek. A herceg úr ökegyelmessége nevében megkövetem a nemes búsképű Lovagot. *(Körülnéz.)* Nincs itt? Nincs sehol? Hűtlen lett hozzánk?

CERVANTES Hozzánk talán igen, de önmagához nem. Önállósította magát.

Függöny